

Llengua Nacional

Núm. 120

3r trimestre del 2022 — any XXXII 8 €

Especial **Joan Fuster**

El Faristol Català

La llengua
ens
agermana

Innovació, disseny, modernitat, cultura, art, història i tradició en un faristol únic i exclusiu

És una obra realitzada per l'artista Pere Casanovas, un dels grans mestres de l'escultura contemporània del nostre país, reconegut com "l'escultor dels escultors" per la seva llarga trajectòria fent realitat les obres de grans artistes com Antoni Tàpies o Jaume Plensa.

Una combinació en harmonia de metalls nobles i moderns, com l'alumini, l'acer, el bronze i l'or de 18 quirats en el pom, que li confereixen la rigidesa i l'elegància necessària per a esdevenir el suport més preuat per a les teves joies bibliogràfiques.

Una edició limitada de 1.714 exemplars, numerats i signats pel propi autor i acompanyats d'una certificació notarial. El pom es podrà personalitzar amb l'escut dels següents territoris: Andorra, Catalunya, les Illes Balears o València.

Perquè la llengua ens agermana

Art innova

www.artinova.cat

info@artinova.cat

651 388 685

Joan Fuster i altres coses

És just que LLENGUA NACIONAL s'adhereixi a l'Any Joan Fuster dedicant-li gran part del present número. Es tracta, certament, d'un intel·lectual, escriptor (sobretot assagista) i crític de primera categoria. En les pàgines següents el lector trobarà estudiada i comentada la seva figura des de múltiples aspectes. Per això en aquesta plana editorial ens limitem a remarcar l'aspecte que considerem més important des del punt de vista lingüístic. És el següent: Joan Fuster i Ortells (Sueca, Ribera Baixa, 23-11-1922 - 21-6-1992) proposava i practicava un model de llengua (ens referim, no cal dir-ho, al model *estàndard*, valgui la redundància, ja que aquest anglicisme equival precisament a *model*) com més unitari millor en tots els Països Catalans (terme que precisament ell contribuï molt a difondre), model que s'ha de basar preferentment en el català central, per raons històriques, demogràfiques i literàries, les quals li atorguen el prestigi requerit a qualsevol llengua de cultura. La llàstima és que, per raons també històriques, a més de raons polítiques i fins i tot psicològiques, al País Valencià predomina un sentiment contrari a aquest model, interpretat —erròniament, és clar— com una imposició de tipus més o menys colonialista. Per això, la majoria de lingüistes valencians, a fi de salvar la identificació del poble valencià amb els seus parlars i evitar-ne la substitució pel castellà, propugnen, per realisme, un model —fins i tot normativitzat per les institucions de la Comunitat Valenciana, tal com es denomina administrativament aquell país— que difereix bastant de l'estàndard codificat per Pompeu Fabra. Quina solució hi ha? Partint de la premissa que han de ser ells mateixos, els valencians, qui ho decideixin, nosaltres aconsellaríem fomentar, per tots els mitjans possibles, les relacions entre el Principat de Catalunya i el País Valencià, evitant curosament qualsevol actitud que pogués ser titllada d'imposició, alhora que demanaríem als al·ludits lingüistes valencians i a les institucions normativitzadores d'aquella regió una labor pedagògica pacient i lúcida que anés fent minvar aquell sentiment o prejudici a què ens referíem. Tant de bo que l'Any Joan Fuster sigui positiu en aquest sentit.

I ara dediquem l'espai restant d'aquesta pàgina a anotar, per ordre cronològic, altres fets referits a la llengua i la cultura catalanes esdevinguts recentment i reflectits en la premsa. Així, entre finals de maig i principis de juny es va consensuar, malgrat reticències diguem-ne puristes, al Parlament de Catalunya

una llei per a blindar el català en l'ensenyament, si bé tal llei pot trobar obstacles en el futur. El 29 de maig ens assabentàvem que el traductor nipó Ko Tazanawa està enllestit un diccionari japonès-català i que ha traduït a la seva llengua diverses obres literàries catalanes. Notícia del 8 de juny: «Fundació. cat i cambres creen un portal per a facilitar la digitalització en català». El 15 de del mateix mes es donaven a conèixer els guanyadors dels premis Prudenci Bertrana (Girona) d'enguany, corresponents a quatre gèneres literaris. Lamentablement, dos dies després els mitjans de comunicació constataven que el català és poc usat en el món de la justícia. El 20 de juny moria Jordi Bonet (Barcelona, 1925-2022), arquitecte director de les obres de la Sagrada Família i defensor de la cultura catalana. Al cap de dos dies el Consell Lingüístic Assessor de la Generalitat de Catalunya feia «50 propostes per a impulsar la llengua a l'escola». El mateix dia es publicava que la valenciana Irene Verdú havia guanyat el premi Emili Teixidor per a primers lectors; el rossellonès Joan-Lluís Lluís, el premi Crexells, i el mallorquí Carles Rebassa, el premi Ferrater. Simultàniament es feien les Proves per a l'Accés a la Universitat i un 97% dels alumnes del Principat triaven de fer-les en català. Finalment, el 26 de juny sabíem que una editorial encetaria una línia de còmics japonesos en català.

Passant al mes de juliol, el dia 3 un rotatiu deia: «Nou pobles de l'Alta Cerdanya volen impulsar la catalanitat com a factor de cohesió social.» I el 8 del mateix mes: «Es posa en marxa el programa "Lletres compartides", d'intercanvi d'autors entre tot l'àmbit lingüístic.» En un editorial del dia 12 llegíem: «La llengua, prioritat a Catalunya, el País Valencià i les Illes. Amb campanya comuna o sense, l'important és que els governs han posat rumb a la recuperació del prestigi i l'ús de la llengua comuna.» Dia 15: «Cinema català: cinc dades preocupants i una d'esperançadora.» I encara: «Pla per a fomentar els índexs de lectura, sobretot en català. El sector del llibre fa pinya.» El dia 18 moria el poeta Xavier Amorós (Reus, 1923-2022). I el dia 22 finava Núria Feliu (Barcelona, 1941-2022), «icona inoblidable de la cançó catalana». Dia 27 també de juliol: «Catalunya, Andorra, les Balears i el País Valencià, units pel català» quant al reconeixement mutu de certificats de coneixement de la llengua. I l'endemà: «Generalitat i govern central acorden defensar el català.» Esperem que l'acord es compleixi. ■

Editorial

Joan Fuster i altres coses..... 3

Gramàtica

Notes disperses (IX). Albert Jané..... 5

Especial Joan Fuster

L'Espai Joan Fuster a Sueca. Enric Alforja 8

Un país sense Joan Fuster? Bernat Joan i Marí..... 10

Joan Fuster: O ara o mai. Antoni Royo 11

Pensament, sentiment i compromís fusterià. Màriam Serrà..... 12

La llibertat com a hàbit: l'assaig de Joan Fuster. Oriol Ponsatí-Murlà 14

La política, o la fas o te la fan. Gemma Pasqual i Escrivà..... 16

Amb l'homenatge a les Normes de Castelló, crida a la unitat de les forces polítiques nacionalistes. Vicent Pitarch..... 18

Contra el «fusterianisme» polític. Toni Cucarella 20

Joan Fuster i la revista «Saó». Rafael Roca..... 22

«Qüestió de noms», premi en el II Concurs Literari de la Selva del Camp (1962). Agnès Toda i Bonet 24

Llegint Fuster a classe. Enric Iborra..... 26

Fuster, música i compromís. Xavier Hernández i Garcia 28

Fuster a Mallorca. Gabriel Ensenyat Pujol..... 30

Sobre la suposada derrota. Xavier Serra 31

Joan Fuster i la divulgació d'un clàssic: l'Antologia poètica d'Ausiàs Marc. Míriam Ruiz-Ruano 33

La revolucionària significació de Joan Fuster com a intel·lectual català. Josep Guia 35

Entrevista

Enric Sòria: «Fuster deia que la polèmica és inspiradora». Agnès Toda i Bonet 37

Sintaxi

A propòsit de la preposició «excepte». Carles Riera..... 40

Una forma verbal normativament desconsiderada (I). Josep Ruaix i Vinyet 42

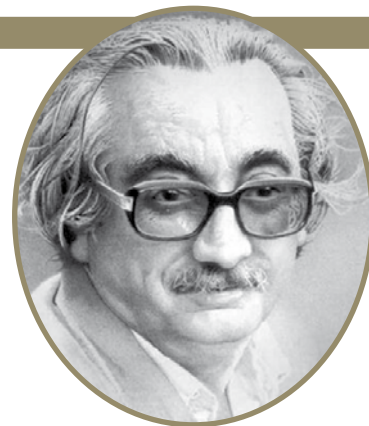
L'Associació

I aquests què fan pel català?..... 45

Ressenya

Escrits de combat. Màriam Serrà..... 46

Joan Fuster. Poesia completa (1945-1987). Marc Salomón Uroz..... 47

«La llengua no ens la regalà ningú; ens l'haurem de guanyar dia a dia.»

Joan Fuster

Llengua Nacional

PUBLICACIÓ I ADMINISTRACIÓ

Associació Llengua Nacional
Registre d'Associacions núm. 12.842
Dipòsit Legal: B-35574-91
ISSN edició impresa: 1695-1697
ISSN edició electrònica: 2696-7596

ADREÇA POSTAL

C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
✉ info@languanacional.cat
🌐 www.languanacional.cat
📱 @LlenguaNacional
📘 Associació Llengua Nacional

DIRECCIÓ

Màriam Serrà

SOTSDIRECCIÓ

Agnès Toda i Bonet

EDICIÓ

Joan Pau Batlle
revista@languanacional.cat

DISSENY I MAQUETACIÓ

Maria Vilarnau

IMPRESSIÓ

Impremta Barnola, SL - Guissona

JUNTA DE GOVERN DE L'ASSOCIACIÓ

PRESIDENTA: Màriam Serrà
VICEPRESIDENT: Pere Ignasi Poy
SECRETARI: Marc Sangles
VICE-SECRETARI: Andreu Salom
TRESORER: Xavier Graells
VOCALS: Jaume Casassas, Arnau Colominas, Maria Cucurull i Agnès Toda
MEMBRE D'HONOR: Albert Jané

CONSELL ASSESSOR

Jaume Casassas, Albert Jané, Bernat Joan, Joan-Carles Martí, Carles Riera, Josep Ruaix i Marc Sangles

PORTADA

Joan Fuster. Autora: NINA OSEGUEDA

Notes disperses (IX)

Albert Jané

El verb *voler*, a diferència de *poder*, és alhora modal i transitiu. (És per aquesta raó que en la GIEC va ser exclòs de l'esbart dels verbs modals.) Així, tant podem dir *No volem*, en què fa de verb modal, com *No ho volem*, en què actua com un verb transitiu. En canvi, és clar que diem *No poden*, però no **No ho poden*. *No volen* equival, per exemple, a *No volen venir*, i *No ho volen* a *No volen que vingui*. Com és ben sabut, quan s'usen amb l'infinitiu, del qual són auxiliars, sobreentès, demanen un reforç adverbial. Per això, en frases afirmatives, aquest reforç sol ser *sí que*, i en lloc de dir, simplement, *Vol es diu Sí que vol*. En *l'Evangelí segons sant Marc* (10, 39), quan Jesús demana als fills de Zebedeu (els fills del tro), que li han expressat el desig de seure al seu costat el dia que es manifesti en la seva glòria, si poden beure el calze i ser batejats com farà ell, els dos deixebles, segons diverses versions del Nou Testament, li responen dient: *Podem*. Però en la versió de la Bíblia Interconfessional, acuradament revisada per Josep Ruai, la resposta és, tal com creiem que ha d'ésser, *Sí que podem*.

En el mateix evangeli (1, 41), un pobre leprós s'adreça a Jesús i li diu que si vol el pot purificar. I Jesús li contesta: *Ho vull. Queda purificat* (Bíblia Interconfessional), o *Ho vull. Queda pur* (Bíblia de Montserrat). Més pròpiament, hauria calgut dir, d'acord amb la petició, que demana un verb modal, perquè el leprós diu «em pots purificar», *Sí que ho vull*, però l'ús com a verb transitiu, *Ho vull*, es pot justificar per la frase que segueix. És a dir, *Ho vull* vol dir «Vull que quedis pur (o purificat)». En tot cas, *Sí que ho vull* i *Ho vull* són frases perfectament correctes, cosa que no diríem pas de *Vull*. En el cas de la usualíssima frase de la pietat popular *si Déu vol*, que hauria de ser *si Déu ho vol*, ja que aquí el verb *voler* és transitiu i no modal, l'absència del pronom neutre en funció de complement acusatiu es justifica per l'habitualitat, que en fa una fórmula estereotipada, usada fins i tot per persones no creients, però no són rars els casos de *si Déu ho vol*, amb què s'expressa inequívocament la fe en la voluntat de Déu. Aquesta frase la trobem, per exemple, en el refrany *Quan llampega a Sant Ferriol, plourà, si Déu ho vol* (web de Paremiologia Romànica de la Secció Filològica de la Universitat de Barcelona) o en *La paraula del*

dia «Costar Déu i ajuda», de Ramon Solsona (citat en el web Paremiologia catalana comparada digital, de Víctor Pàmies i Riudor i Soft Català).

Un recull, temps era temps molt divulgat, que duia per títol *El català, mare de totes les llengües*, aplegava un seguit de frases catalanes que, per la sonoritat, podia semblar, amb tota la bona voluntat, que eren pròpies d'altres llengües. La que, teòricament i faceciosament, podia passar per xinès era «Com que tinc tanta sang a les cinc tinc son». Modernament, hom l'ha fet servir sovint com a definició del mot *son* ens els mots encreuats, estrafent-la lleument: «Com que en tinc tanta a les cinc ja en tinc.» Però aquesta definició és ben desencertada i, de fet, no vol dir res. A partir de la frase popular es podria definir *son* dient «Com que tinc tanta sang a les cinc ja en tinc», talment com es podria definir *sang* dient «Com que en tinc tanta a les cinc tinc son». Ja que hi som, ho aprofitem per a assenyalar que no és correcte definir el mot *de* 'preposició de lloc'. La preposició de lloc és *en*.

Fabra havia combatut repetidament en algunes de les seves primeres Converses Filològiques l'ús dels pronoms febles dits adverbials, *en* i *hi*, quan duplicaven el complement que representaven situat davant el verb. De fet, combatia el seu ús sistemàtic o abusiu, i admetia que era admissible quan tenia una intenció estilística, quan es volia remarcar el complement, donar-li un valor temàtic. I ell mateix hi va recórrer en alguna ocasió: ... *i que en tot això ni tan sols s'hi parava esment* (*El català literari*, p. 72). Però afirmava rotundament que aquesta duplicació era inadmissible quan l'antecedent duplicat és un terme relatiu: *al qual, del qual, a què, de què, on...* Així, admetem *En aquesta paret no hi toca el sol*, com defensava, amb raó però amb arguments desencertats, Gabriel Ferrater, i *en un racó del pati on encara toca el sol* (Jordi Sarsanedas, *La proesa de Ritter Hans von Altenberg*). Així mateix en les definicions de mots com *solà* i *ombrívol* del DGLC i del DIEC.

És evident, però, que diem, i hem de dir, *un lloc on hi havia molta gent*, perquè es tracta d'un cas clar, de fet, arquetípic, de lexicalització del pronom *hi*, talment com diem *un lloc d'on tothom se n'anava*. Aquesta lexicalització dels pronoms adverbials és un procés latent, que afecta molts verbs però en un grau molt desigual. En

el cas del pronom *hi* amb el verb ésser, aquest procés ha arribat a un grau exacte i precís: si el complement que representa va després del verb, no hi ha lexicalització, però si va abans la lexicalització és un fet. Així, diem *No eren mai a casa, Aquell dia ja era a Vic, i A casa no hi són, Al despatx hi és al matí*. Però no es produeix la lexicalització, tal com venia a dir Fabra, si l'antecedent és el terme relatiu *on*: *No sé pas on és, Sempre els busquen on no són*. Ara bé, malgrat tot, la presència de certs adverbis sembla que afavoreixi, també en aquest cas, la lexicalització del pronom *hi*, i, per tant, creiem admissible l'oració següent: *Ens vam arribar a l'Institut, on encara hi eren*. Així mateix, considerem lícit l'ús del conjunt *on hi* quan té un valor contrastiu: *Un d'ells, senzill, en què falta l'episodi de l'assassinat de l'infant; l'altre, combinat, on no hi és* (Ramon Aramon i Serra, pròleg a *Novel·letes exemplars*, Ed. Barcino, p. 14).

El verb *opinar* i la locució verbal *dir la seva* es poden considerar sinònims. Però el verb *opinar* és un verb intransitiu, que es pot usar sense cap complement d'objecte, i la locució *dir la seva* demana aquest complement, sovint representat pel pronom adverbial *hi*. Així, al costat de *Es van abstenir d'opinar* hem de dir *Es van abstenir de dir-hi la seva*, amb la presència imprescindible de la partícula pronominal. Es poden esmentar molts casos anàlegs. Per exemple, *dir que sí* i *estar d'acord*. Així, al costat de *El president hi està d'acord*, podem dir *El president diu que sí*, en què, contra el que a vegades algú sosté, el motiu de la seva aquiescència se sobreentén perfectament.

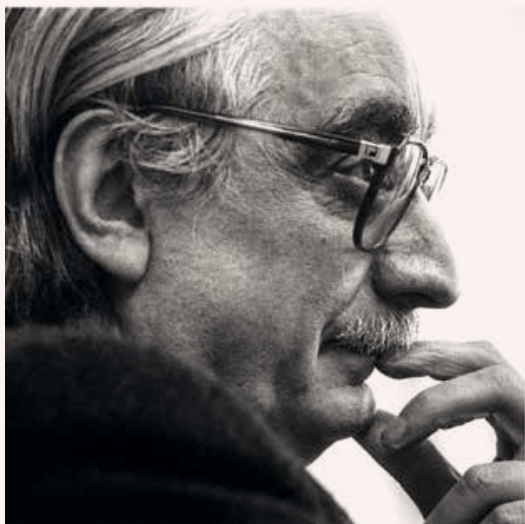
Fer tots els papers de l'auca és una frase popular, una locució verbal que té un sentit pejoratiu evident, podríem dir clarament ofensiu. La creixent ignorància lingüística fa que avui aparegui sovint, en textos de la nostra premsa, usada com un elogi, aplicada a persones que, altruísticament, no han vacil·lat a dedicar els seus nobles esforços a les activitats o feines més diverses, des de les més especialitzades i compromeses fins a les més humils i desproveïdes de lluïment. És tot el contrari. Segons el *Diccionari de locucions i frases fetes* de Joana Raspall i Joan Martí, *fer tots els papers de l'auca* vol dir 'fingir'. Més exactament, ha d'aplicar-se a qui, sense escrúpols, per conveniència o interès, es comporta, successivament, com un partidari decidit de les ideologies, doctrines o maneres de pensar més diferents i oposades. Si a un li diuen que fa tots els papers de l'auca ha de sentir-se greument insultat.

L'adverbi *àdhuc*, al costat del possessiu *llur* i el pronom *quelcom*, és un dels mots «maleïts» de la llengua catalana. Algú, sense la informació més elemental, creu que aquestes formes són imprescindibles en una expressió correcta, cosa que voldria dir, necessàriament, artificiosa. Però fins i tot considerant-ho així, hem de voler que la nostra llengua sigui apta per a tots els registres, incloent-hi el llenguatge dels fatús i dels pedants. L'adverbi *àdhuc*, com altres mots anàlegs, és una eina gramatical i expressiva, no imprescindible però que tenim a la nostra disposició per a quan creguem que ens pot ésser útil. Heus ací un exemple magnífic i modèlic de l'ús de l'adverbi *àdhuc*, perquè evita la repetició d'una forma concurrent, reproduït de la Gramàtica pòstuma de Pompeu Fabra (p. 29): *Aquest ús de l'article no és obligatori, i fins és preferible la seva omissió davant dels noms d'estrangers i àdhuc de catalans cèlebres*.

Sempre havíem vacil·lat a l'hora de traduir l'expressió francesa *en vouloir* (à *quelqu'un*), que trobem tan sovint en els diàlegs de les obres narratives. *Tu m'en veux?*, diu el comissari Maigret a la seva muller, perquè se sent lleument disgustada que el seu marit, el dia de Nadal, s'hagi llevat abans d'hora. En la novel·la *La vida i la mort d'en Jordi Fraginalls*, de Josep Pous i Pagès, tan rica de llenguatge popular saborós i genuí, creiem haver trobat la solució adequada, quan el protagonista, havent pres una decisió important sense consultar la seva muller, li diu: «¿Suposo que no me'n tindràs quimera, encara que no t'hagi demanat abans el teu parer de mestressa de casa?»

La magrana és l'anagrama de l'anagrama.

Els grafistes o dissenyadors gràfics a vegades tenen males bromes. Amb la dèria d'aconseguir un resultat creatiu, com ells diuen, no vacil·len a deturpar l'idioma sense manies. Un exemple el tenim en el logotip de la Diputació de Barcelona, amb el nom de la institució reduït, ignominiosament, a «Diputació Barcelona», és a dir, sense la preposició, imprescindible element d'enllaç gramatical entre els dos noms. Que una institució pública tan important s'obstini a mantenir aquesta barroeria gràfica no deixa de causar una certa tristesa. Un cas anàleg, situat també a Barcelona, als barris vells, és el Pati d'En Llimona, reduït matusserament a «Pati Llimona», com un trist resultat més d'aquesta ignorància que s'acarnissa amb totes les partícules gramaticals.■

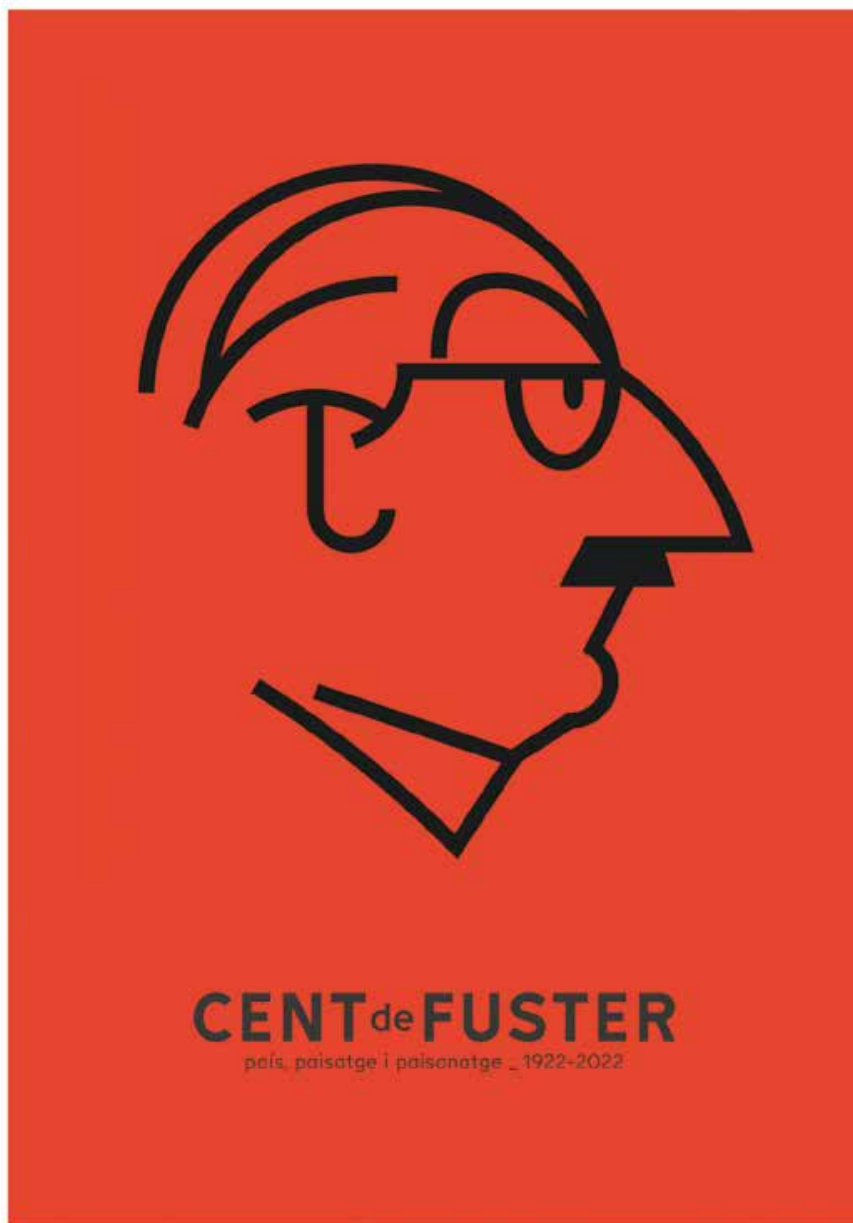
100

Joan
Fuster

Foto d'Andrés Castillo Valero

Especial
Joan Fuster

Disseny de Dani Nebot

L'Espai Joan Fuster a Sueca

Enric Alforja

Tècnic del Centre de Documentació de l'Espai Joan Fuster

L'Espai Joan Fuster està dedicat a la conservació i difusió de l'obra de l'escriptor suecà. S'anomena així perquè va més enllà del que tradicionalment es coneix com la casa-museu d'un escriptor, ja que és la unió del Museu, l'Aula Didàctica de Cultura Contemporània i el Centre de Documentació. És situat als números 8 i 10 del carrer de Sant Josep de Sueca; el número 10 és on Fuster va residir d'una manera habitual, mentre que al número 8 s'hi troba la coneguda com a Casa Pasqual Fos, un dels domicilis particulars modernistes més importants de la localitat, actualment de propietat municipal. Ambdós immobles estan intercomunicats en diversos punts, però sobretot pels patis interiors, que es varen unir formant un gran claustre cobert, on se celebren les exposicions temporals i les activitats culturals.

El museu, ubicat a la planta baixa del número 10, es va inaugurar el 25 de gener del 2017. Mostra una selecció de fotografies, llibres i documents on es veu l'evolució personal i professional de l'escriptor, així com part de les obres de la seua col·lecció d'art, quasi totes regals d'amics artistes, perquè Fuster no era col·leccionista. Moltes de les visites que rep són les dels escolars que van a l'Aula Didàctica per fer algun dels set tallers que s'hi ofereixen: «Abans que el sol no creme», «Joan Fuster i les màquines d'escriure», «Imatges i pensaments de Joan Fuster», «Bestiari fusterià», «L'evolució de les formes de comunicació: de la carta al WhatsApp», «El Segle d'Or Valencià vist per Joan Fuster» i «El paisatge valencià en l'obra de Joan Fuster: l'Albufera de València». Alguns dels tallers van orientats a alumnes de primària i d'altres als d'ESO o de batxillerat. A l'Aula Didàctica, a més d'aquests tallers per a escolars, es fan cursos per a professors a través del Centre de Formació, Innovació i Recursos per al Professorat (CEFIRE), que depèn de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, com ara el «Curs de literatura universal: dels textos antics a l'assaig fusterià» o «Aproximació a l'obra de Joan Fuster».

L'Espai Joan Fuster ha tingut una gran acceptació en els cinc anys que fa que és obert: pels tallers didàctics hi han passat més de 12.000 alumnes, i les visites d'adults, tant individuals com col·lectives, superen la xifra de 25.000 persones, comptant els visitants al

museu, a les exposicions temporals i a les activitats culturals. Tot i l'obligada aturada per la pandèmia, i una vegada han acabat les limitacions d'aforament, hem tornat a rebre un gran nombre de visitants.

És una gran satisfacció que entre aquests n'hi hagi cada vegada més d'arreu dels Països Catalans, els quals, moltes vegades, aprofiten les vacances al País Valencià per a desplaçar-se fins a Sueca, que és tot just a mitja hora de València, o Gandia, amb tren de rodalies. En arribar al museu, i amb finalitats estadístiques, es pregunta la procedència dels visitants. En aquests primers sis mesos del 2022, quasi dues-centes persones han vingut des de Catalunya per visitar-lo.

Finalment, el tercer eix que conforma l'Espai Joan Fuster, després del Museu i de l'Aula Didàctica, és el Centre de Documentació. Situat a la primera planta, és on es conserven la biblioteca, l'hemeroteca i l'arxiu de l'escriptor, així com la resta d'obres d'art que per motius d'espai no s'han pogut exposar. El que es veu al museu és una selecció de tot aquest material, perquè el Centre de Documentació no és visitable, tot i que és el lloc on són atesos els investigadors i estudiosos de l'obra de Fuster.

La biblioteca està formada per uns 21.000 volums, dels quals n'hi ha catalogats més de 14.000, mentre que a l'hemeroteca hi trobem 12.000 unitats, de les quals s'han catalogat, de moment, 800 capçaleres, que corresponen a més de 8.800 números.

Pel que fa a l'arxiu, es conserven tots els mecanoscrits dels seus llibres i articles, així com fotografies, més de 18.000 fitxes de treball i altres documents.

Una de les sèries més importants, i la primera a acabar de classificar-se i ordenar-se, és la de la correspondència, formada per més de 21.000 cartes, telegrams i postals. Fuster les va llegir en el seu testament a la Biblioteca de Catalunya, però la signatura d'un conveni entre aquesta institució i l'Ajuntament de Sueca ha permès que tota la correspondència en paper es quede a l'Espai Joan Fuster. A canvi, l'Ajuntament va assumir les despeses de la digitalització i la catalogació i n'envià una còpia a la Biblioteca de

Catalunya. No obstant això, aquesta continua sent la propietària dels drets i és qui atorga els permisos de consulta, tant si es fa a la mateixa biblioteca com a l'Espai Joan Fuster.

A finals del 2020 va acabar la redacció del catàleg fotogràfic, format per les més de 2.000 imatges reunides per l'escriptor al llarg de la seua vida —tant familiars i privades com en actes públics— i que ha estat publicat per la Institució Alfons el Magnànim.

Però, sens dubte, l'Espai Joan Fuster destaca per la gran quantitat d'activitats culturals que organitza o acull: presentacions de llibres, taules rodones, tertúlies, conferències, exposicions temporals, etc. Prioritàriament són al voltant de Fuster i la seua obra, però també se'n fan d'altres autors i temes culturals; habitualment, amb una mitjana de dos o tres actes al mes.

Enguany és l'època adient per a apropar-se a l'Espai Joan Fuster: el 2022 és el centenari del naixement de l'assagista; però, a més, es compleixen trenta anys de la seua mort i seixanta de la publicació d'una de les obres més emblemàtiques, *Nosaltres els valencians*, que va despertar la consciència nacional de molts valencians.

Si no us hi podeu desplaçar, de segur que trobareu alguna activitat prop de casa. La Generalitat Valenciana,

la Generalitat de Catalunya i el Govern de les Illes Balears han preparat diverses activitats de les quals es podrà gaudir arreu del territori; en el cas de València, comissariades per Francesc Pérez Moragon i Salvador Ortells; a Catalunya, per Enric Sòria, i a les Illes Balears, per Fina Salord i Damià Pons, i a les quals s'han d'afegir les que estan organitzant ajuntaments, associacions culturals, instituts, editorials i un llarg etcètera d'institucions, amb cicles de conferències, exposicions o noves publicacions i estudis sobre la vida i obra de Joan Fuster.

Gaudiu dels Cent de Fuster!

Un país sense Joan Fuster?

Bernat Joan i Marí

Escriptor i sociolingüista

No crec que avui dia ningú dubti que Joan Fuster va ser un dels intel·lectuals clau per a entendre la segona meitat del segle xx als Països Catalans. Ni que, sense Fuster, probablement avui Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià serien uns altres països, amb algunes característiques diferents de les que ara coneixem.

Joan Fuster va ser un personatge polièdric, amb múltiples facetes i amb una capacitat d'incidència absolutament extraordinària. Poc donat a cap tipus d'ortodòxia —ell mateix recomanava tenir només les conviccions del tot imprescindibles—, es definia a si mateix de vegades com a liberal, de vegades com a «llibertí». Reclamava la influència de la Il·lustració i es reconeixia molt influït per l'enciclopedisme francès. Tardanament arribat al coneixement del marxisme, sí que reivindicava, en canvi, la figura d'Antonio Gramsci.

Nosaltres els valencians i *El País Valencià* varen suposar un sotrac no solament per al sud de la nació, sinó per al conjunt dels nostres països. Els ciutadans de les Illes Balears ens podíem veure perfectament reflectits en molts dels aspectes que Fuster atribuïa als valencians: supeditació al poder espanyol, manca d'autoestima col·lectiva, no haver realitzat la revolució industrial, absència d'una burgesia pròpia assentada al territori, provincianisme màxim en relació als poders centrals de l'Estat... Fuster, al mateix temps, proposava la «medicina» per a revertir totes aquestes xacres. I aquesta requeria l'autoreconeixement, l'autocentrament, per deixar-nos de veure des de la perspectiva d'uns altres i començar a veure'ns des de la perspectiva de nosaltres mateixos.

Fuster va popularitzar el terme *Països Catalans*, rescatat del notari Oliver, que ja l'havia encunyat en el segle XIX, per a referir-se als territoris formats per Catalunya (tota sencera, incloent-hi el nord), el País Valencià i les Illes Balears. Així mateix, les opinions polítiques de Joan Fuster sempre es podien emmarcar dins un liberalisme progressista, heterodox, poc amant de cap tipus de dogma i amb tendència a posar-ho tot en qüestió. I a canviar d'opinió quan el convencien: «reivindica el teu dret a canviar d'opinió; és el primer que et negaran els teus enemics», deia, en un conegut aforisme.

Fuster va influir molt en la vida política i social dels nostres països. Va influir, per descomptat, en aquells que reivindicam els Països Catalans com a projecte polític de futur; però també en els socialistes valencians, que durant un quant temps varen ser realment autonomistes i que fins i tot reivindicaven el dret d'autodeterminació. I va influir en l'esquerra dels socialistes. I en els progressistes en general. Sense Joan Fuster, qui diu que el socialisme valencià no hauria anat cap al «blasquisme», cap a un jacobinisme d'esquerres? Qui diu que Esquerra Unida del País Valencià no hauria abandonat qualsevol voluntat federalista i autodeterminacionista? Què haurien fet els partits de l'esquerra espanyola en relació a la llengua? Pens que avui resulta del tot indiscutible que les posicions de les esquerres, al País Valencià, són prou diferents de les de les dretes, clarament alineades amb la liquidació de la llengua pròpia. Pens que Fuster hi va tenir a veure amb aquesta orientació i que, per tant, avui encara continua marcant alguns aspectes importants de l'esdevenir polític, tant del seu país concret com del conjunt dels nostres països. ■

Joan Fuster: O ara o mai

Antoni Royo

Membre de l'executiu de la Plataforma per la Llengua

En el gran acte celebrat a la plaça de Bous de Castelló de la Plana l'abril de 1982, Joan Fuster va dur a terme una de les seues intervencions més cèlebres, de la qual el final ha passat a ser una frase emblemàtica: «O ara o mai.»

Per a entendre tot el sentit d'aquestes paraules, cal veure el context històric en què tenia lloc la intervenció; ens trobàvem en plena «batalla de València», quan es qüestionava la mateixa essència de la nostra nació en negar la unitat de la llengua catalana i, de retruc, negar-li qualsevol forma d'oficialitat. Ens estàvem jugant, doncs, el nostre futur com a poble, amb una llengua diferenciada i sense subordinacions al castellà. I la gent va respondre amb contundència, omplint aquella plaça de senyeres i de crits en favor de la llengua, de la seua normalitat i de la llibertat del nostre país.

L'ambient ja s'havia caldejat molt amb l'actuació de Lluís Llach, llavors en el cim de la fama, que va cantar acompanyat per la Banda Municipal de Castelló. A la tribuna presidencial, els qui que encara restaven vius dels signants de les Normes de Castelló (1932). Flotava el record de Manuel Sanchis Guarner, el gran filòleg valencià mort feia pocs mesos, després d'haver rebut una bomba a casa seua, de la qual ni tan sols havia estat esbrinada l'autoria i, ben al contrari, fins i tot havien gosat atribuir-li-la a ell mateix. I Fuster pren la paraula, enmig del silenci, i la seua intervenció va ser corejada per aplaudiments continuats i llançament de consignes nacionalistes, entre les quals, la més sovintejada era aquella de «País Valencià / Països Catalans». I la seua conclusió final: «O ara o mai», va ser l'esclat del deliri dels milers i milers d'assistents.

A veure, aquest «o ara o mai» va tenir una resposta clara per part de tots els qui estimem «la llengua i la terra», com ens agrada d'anomenar-nos. Com si, d'alguna manera, ens diguérem a nosaltres mateixos que ja n'hi havia prou, que ja havíem suportat, i massa, les humiliacions i les renúncies a què havíem arribat, de la mà d'una dreta manipuladora, que jugava amb els sentiments dels valencians per desviar-los de la seua reivindicació cap a un anticatalanisme absurd, i d'una esquerra claudicant, per a la qual molt sovint semblava que «la cosa no tenira res a veure amb ells». Doncs

no, s'havia acabat, des d'aquell moment; anàvem a començar a posar el País Valencià dempeus: lingüísticament, va ser el gran moment quan la llengua s'anà fent present arreu, començant per les escoles i prosseguint pel conjunt de la vida pública, per més entrebancs que ens posaren alguns, i per més indiferència que ens atorgaren els altres; cívicament, va ser el gran moment d'Acció Cultural, i darrere seu van venir els grans projectes de país: *El Temps*, recepció de TV3, lluita per la normalització de Canal 9, creació de la xarxa de Casals Jaume I, impuls del rock en català amb aquells Tirant de Rock...; políticament, perquè just eixe mateix dia, en la manifestació de la vesprada pels carrers de Castelló, els diferents grupuscles nacionalistes que s'havien salvat de la fagotització dels partits espanyols van començar a mostrar a tot el país la seua imatge més unitària.

I l'«ara» fusteriana no s'ha aturat en tots aquests anys. Estem millor o pitjor, lingüísticament, nacionalment? Per començar, jo diria que encara som, i això és molt dir quan tants i tan poderosos enemics han prestés destruir-nos com a poble. La llengua ha avançat en prestigi social i en ús públic, però certament ha perdut en tant per cent de parlants. Aquest és un fet innegable, i no s'hi val a ocultar-lo; però el primer tampoc, i, en canvi, sovint es fa, per part dels depressius i d'aquells que semblen complaure's en el «com més malament, millor». Nacionalment, la ideologia nacionalista ha amarat una part del nostre poble, una part percentualment important, tot i que encara completament insuficient per a poder fer realitat els nostres desitjos, els nostres somnis, si ho voleu així.

Què en diria, Joan Fuster, avui, si ens veiera «per un foradet»? Segurament lluiria aquell somriure entre cínici i escèptic que el caracteritzava, i ens encoratjaria a continuar endavant, sense fer cas dels cants de sirena d'aquells que ens voldrien veure resignants, ni dels altres, si no els mateixos, als quals agradaria contemplar-nos enmig d'una renúncia lingüísticonacional com la que ells fan dia rere dia. I no, amb entrebancs de tota mena, el País Valencià continua eixe camí que ens va marcar Fuster. Justament perquè estem fent possible, a poc a poc però sense aturar-nos, aquell «ara», no ens trobarem mai amb la dura sentència del «mai». I, com diria el laic Fuster, «amén».

Pensament, sentiment i compromís fusterià

Màriam Serrà
Lingüista i escriptora

L'obra fusteriana és tan vasta i abraça tants camps (article literari; assaig historicocultural, humanístic i sociopolític; pensament filosòfic mitjançant aforismes, proverbis...; poesia; dibuix; literatura per a infants...) que no seria just encasellar Joan Fuster com a historiador o filòsof, ni tan sols com a assagista —que ho és, sens dubte, per excel·lència.

S'ha dit d'ell que és el precursor de la sociolingüística als Països Catalans i, amb tota certesa, qui precisament va popularitzar el terme *Països Catalans* arran de la coneguda obra *Nosaltres els valencians*, com també que és «l'home que feia piulades abans que existís Twitter», referint-se als seus aforismes. Totes aquests atributs són insuficients a l'hora de descriure l'escriptor de Sueca.

El compromís de Fuster amb la llengua, la cultura i el país, sobretot en un territori hostil com ha estat i és encara el País Valencià, fou tan ferm, que li va passar factura. Recordem algunes de les conseqüències que li van reportar les seves conviccions: el 9 —no pas el 19— de març de 1963 cremen un ninot amb la seva cara, després de ser passejat en cavalcada, uns dies abans, en una falla a la plaça de l'Ajuntament (llavors *plaza del Caudillo*) de la ciutat de València; el 18 de novembre de 1978 esclata un paquet bomba al seu domicili; l'11 de setembre de 1981 fan un nou atemptat amb doble bomba a casa seva que li destrossa bona part de la biblioteca i l'arxiu, i, fins i tot un cop traspassat, el 13 de setembre de 1997, en plenes festes locals de celebració del 75è aniversari del naixement de Fuster, profanen el seu sepulcre, juntament amb d'altres, al cementiri de Sueca. Per bé que l'ignominios fet va ser considerat un acte purament vandàlic, atribuït a uns delinqüents comuns, no deixa de ser curiosa, i sospitosa, aquesta casualitat —o en podríem dir causalitat?

La millor manera que he trobat d'homenatjar Joan Fuster en aquestes ratlles és mitjançant les seves

paraules. Heus ací, doncs, un recull d'escrits i aforismes fusterians a propòsit de la literatura, la llengua i el país, encapçalats per una afirmació sobre la seva persona i finalitzats amb una conjetura que devia neguitejar-lo. Proposo un joc d'endevinalles que ens farà endinsar en l'obra fusteriana: cercar la procedència de cada text, si bé molts els podem trobar en diferents publicacions. Som-hi!

- *Hi ha qui és advocat, o mestre, o polític, o bisbe, o poeta, o pagès. La meua professió, en canvi, és de ser Joan Fuster.*
- *No tinc altra autoritat que aquesta: la d'haver-me apassionat, fins a l'obsessió, per la vida i el destí del meu poble. Potser és l'única passió noble que reconec en mi.*
- *O ens recobrem en la nostra unitat, o serem destruïts com a poble.*
- *Només hi ha una manera seriosa de llegir, que és rellegir.*
- *Corregir i augmentar: això és la cultura.*
- *Les poques lectures aparten de la vida; les moltes ens hi acosten.*
- *No sols la riquesa de pensament d'una persona, sinó també la seva complexitat de matisos sentimentals, depenen del lèxic que domini i dels seus recursos sintàctics. Pensem i sentim en la mesura en què ens ho permet la nostra llengua.*
- *És la conclusió a què he arribat: només hi ha un pecat mortal, i són les faltes d'ortografia.*
- *Els possessius, heus ací unes formes gramaticals pertorbadores.*
- *Tenim el vocabulari viciat pel classicisme. Parlem de «gasos nobles», i d'un gos «sense*

amo» en diem un gos «abandonat», i no un gos «lliure».

- *Puix parla en català..., vegem què ha dit. El decasíl·lab és igualment correcte, i el contingut, més raonable.*
- *Tal com estan les coses, ser català, avui dia, no passa de ser una simple hipòtesi.*
- *Hi ha uns valencians que aspirem a salvar la nostra llengua i a retornar-li la dignitat i els usos a què té dret, i hi ha uns altres valencians que hi han renunciat, i ara no importa per quins motius.*
- *Hem vist que, darrera la cortina de fum d'unes falses polèmiques —polèmiques?—, aparentment basades en el detall del nom, en les fantasies ortogràfiques, en teories absurdes sobre els orígens, només hi havia un propòsit «polític»: destruir el «valencià» que tant proclamaven estimar. Tant de «valencianisme» fictici no és més que «castellanisme» mal dissimulat.*
- *La llengua no ens la regalarà ningú; ens l'hauràrem de guanyar dia a dia.*
- *A Sueca, a Perpinyà, a Maó, i a tot arreu, si volem recolzar-nos en la llengua «parlada», ho hem de fer amb un criteri selectiu. O sigui: amb la gramàtica a la mà... No tenim més remei que abraçar-nos a la «gramàtica». No sostindrè, ara ni mai, que els «gramàtics» tinguin sempre raó, ni que la «llengua culta», estereotipada, sigui l'última paraula del credo. Però, fora del «comú denominador —vigent, o en tot cas, acceptable, tant per a Sueca com per a la Barceloneta, per a Andorra com per a Felanitx, per a Gràcia i per a Perpinyà—, tot són «fets diferencials»...*
- *La «salvació» del català, en tota l'àrea lingüística —el tòpic: de Salses a Guardamar, de Fraga a Maó—, no pot quedar concentrada en els petits nuclis intel·lectuals conscients [...]. Del «català al carrer», ¿què? Si el català no és*

al «carrer» —en les múltiples possibilitats que això implica—, per a què voldríem una «literatura catalana»?

- *El meu propòsit, en La Quarta Vigília, ha estat arribar a escriure un català «neutre», vull dir, no massa separat de la llengua viva tal com aquesta es manté, per terme mitjà, en tots els Països Catalans.*
- *El català és un idioma amb mala sort. De les tènues diferències dialectals que Ramon Muntaner desdenyava en la seua època, hem caigut en el fraccionament dialectal més primari.*
- *La veritat és que, ara com ara, els valencians que més s'obstinen a proclamar el «fet diferencial lingüístic» —de cara a la resta de l'àmbit del català—, els que s'ofenen si anomenem «català» el «valencià», són, generalment, individus ben poc fidels a la llengua indígena.*
- *És un tràmit de duros, al capdavant, i els duros, ai!, no són afònics. Parlen una llengua o una altra. I al País Valencià no parlen en català.*
- *La llengua se salva o es fa malbé als obradors de la publicitat: de la compra-venda.*
- *Després de Fabra, la normalització del català és un fet [...]. Condició imprescindible del recobriment nacional dels Països Catalans era, és, la represa de la nostra vella comunitat cultural a través de la llengua que ens fa uns.*
- *I morir deu ser deixar d'escriure.*

Si en una cosa discrepo del gran Fuster és en el darrer aforisme relacionat en el present article, que li canvio sense manies per aquest altre de collita pròpia: «I morir deu ser deixar de ser llegit.» I el pensament fusterià, tant pel que fa a la literatura, la llengua o el país, com a la resta de conceptes que tracta, té una riquesa indescriptible que convida a la [re]lectura i la reflexió constants. Per això Joan Fuster no morirà mai. ■

La llibertat com a hàbit: l'assaig de Joan Fuster

Oriol Ponsatí-Murlà
Universitat de Girona

Joan Fuster, assagista

Un assagista és algú que, *simplement*, escriu sobre una qüestió d'interès compartit, mirant de mostrar-ne aspectes imprevistos, desbrossar camins poc fressats, il·luminar zones d'ombra que puguin empènyer el lector cap a una reflexió ulterior. L'assagista escriu generalment textos breus, des d'una perspectiva no erudita, renunciant als tecnicismes i evitant endinsar-se en els viaranys críptics de la prosa filosòfica. Pròpiament, l'assaig és un gènere literari, com ho és la poesia, la novel·la o el teatre, només que, a la intenció estètica — que li és indispensable — hi afegeix una intenció reflexiva. Si, a hores d'ara, és ja un lloc comú afirmar que Joan Fuster és l'assagista més important en llengua catalana del segle xx, és precisament perquè reuneix d'una manera preeminent totes les característiques exposades fins aquí.

La producció assagística de Fuster va tenir destins ben diversos: articles en diaris i revistes, llibres més aviat breus (*El descrèdit de la realitat*, *Indagacions possibles*, *Examen de consciència*, *Les originalitats*) i llibres una mica més voluminosos (*Causar-se d'esperar*, *Figures de temps*, o el més cèlebre de tots: *Diccionari per a ociosos*). Parlem d'assaig *tout court*, és a dir, d'assaig sobre temes variats (l'art, la música, l'orgull, els diners, el sexe), perquè Fuster és també autor d'una sèrie de llibres fonamentals d'assaig específicament històric, o polític, entre els quals, evidentment, *Nosaltres els valencians*, però també *Qüestió de noms* o *Un país sense política*. Qui vulgui fer un tast del Fuster assagista pot recórrer tant al doble volum de la seva obra completa dedicat a aquest gènere (Edicions 62, 2012) com a l'esplèndida selecció *Joan Fuster. Figura d'assaig*, que Antoni Martí Monterde ha preparat enguany, coincidint amb l'Any Joan Fuster (Comanegra, 2022).

«Llibertat», dins *Diccionari per a ociosos*

Deixant de banda *Nosaltres els valencians*, segurament l'obra de Fuster que ha gaudit d'una difusió més àmplia és *Diccionari per a ociosos* (1964). Per ordre

alfabètic, l'assagista suecà hi va desplegant reflexions de longitud variable sobre l'amor, l'atzar, l'avarícia, etc., fins a cloure el llibre amb una de les entrades més breus de totes, l'entrada —que, de fet, és una sortida— *zero*. Per tal d'analitzar des d'un punt de vista crític com procedeix l'assagista Fuster a l'hora de desplegar el seu pensament, ens aturarem en l'entrada «Llibertat».

Abans d'arribar pròpiament a la qüestió específica de la llibertat, Fuster introdueix el tema de l'hàbit. I ho fa a partir d'una analogia amb la cèlebre harmonia de les esferes pitagòrica. Diversos testimonis antics ens diuen que Pitàgores —que, si va existir, devia ser un personatge ben singular— tenia el do de sentir el fregadís que els planetes fan al llarg del seu períple orbital. No és que aquest soroll no fos potencialment perceptible per part de qualsevol persona; més aviat ho seria *massa*, perquè tots el sentiríem des del mateix moment del nostre naixement i, per tant, ens hi hauríem habituat fins al punt que ja no el sentiríem gens. Només Pitàgores fent ús de la seva prodigiosa capacitat per a abstroure's d'allò que és habitual i permanent, podia arribar a percebre'l. La introducció a la qüestió de l'hàbit auditiu serveix a Fuster per a plantejar, analògicament, una experiència similar en relació a la llibertat. A la llibertat —com al fregadís de les esferes celestes— també ens hi acostumem. I si ens acostumem a la llibertat també ens acostumem, amb la mateixa facilitat, a la manca de llibertat, perquè l'ésser humà és un animal de costums i acaba prenent per normal, per natural, fins i tot per just, allò que simplement és habitual. Així, doncs, qui disposa de llibertat no ho nota (i, per tant, no la valora), i qui no en disposa, tampoc (i, per tant, no s'hi rebel·la).

Paradoxes de la llibertat

Plantejada així, la qüestió sembla tenir interès, i la intenció de Fuster, ja es veu, és empènyer-nos —a tots, lliures i esclaus— a meditar sobre la facilitat amb la qual ens habituem als estats respectius i a substituir aquesta facilitat acomodaticia per una militància conscient. A no *fer el sord* a la llibertat. La mena de

reflexió proposada per Fuster a partir de l'associació entre hàbit i llibertat ens permet, com a lectors, dur-la més enllà i constatar alguna de les moltes paradoxes que es deriven del concepte *llibertat*. Per exemple, el fenomen aparentment contradictori que provoca que, tot sovint, aquells que gaudeixen de més llibertat siguin els qui tinguin una major sensació d'ofec i opressió i reivindicuin amb més vehemència les seves llibertats conculcades; mentre que aquells que estan ja habitualment sotmesos al tracte denigrant, a la humiliació o a la coacció, arribin a percebre com a normal la seva situació i no sols no facin esforços per sortir-ne sinó que arribin fins i tot a justificar-la.

Però, de quina concepció de la llibertat parteix, exactament, Joan Fuster? Ell mateix ens en dona una idea aproximada quan contraposa els casos d'una tirania i d'un estat de dret, obviant, però, que la dictadura franquista era tècnicament un estat de dret i no pas per això era menys tirana. Obvi, també, que fins i tot un estat de dret democràtic es pot regir per una idea de llibertat inspirada en la tradició liberal, per una idea de llibertat de caire llibertari o per una idea socialdemòcrata de llibertat. I totes tres donaran peu a formes d'organització ben diferents.

Així, doncs, si anem descabdellant la troca que Fuster tot just comença a desenredar, ens trobarem immediatament davant de noves possibles indagacions. Algunes ens obligaran a portar la contrària a Fuster. Per poc que hi rumiem, de seguida ens adonarem que una altra de les paradoxes més òbvies a les quals està sotmesa la llibertat és que, sense un mínim entramat de restriccions, es fa molt complicat pensar en una actuació realment lliure; és a dir, només hi ha llibertat on, de fet, no n'hi ha, i, contràriament, deixa d'haver-n'hi allà on n'hi ha *massa*. Ens passa, en aquest sentit, com a aquell famós colom de Kant, que blasfemava l'aire perquè oposava resistència al seu vol, sense adonar-se que, en realitat, sense aire no hauria pogut alçar-se de terra.

I encara podem anar més enllà: si ens permetem per un moment deixar en suspens la convicció generalitzada segons la qual disposar de llibertat és necessàriament bo —costaria no afirmar que Fuster comparteix aquest parer—, potser començarem a disposar de l'espai suficient per a preguntar-nos per què la volem, la llibertat, és a dir, per quin motiu és o hauria de ser millor disposar de llibertat en lloc de no tenir-ne gens. Que, al capdavall, les principals manifestacions de l'esperit humà han nascut en èpoques de grans privacions, en contextos de turbulència social o de guerra, o sota severes dictadures, autoritarismes i despotismes —il·lustrats o no— i no sembla que les privacions

objectives de llibertat hagin establert cap relació de causa-efecte amb un desenvolupament especialment negatiu de la humanitat.

Així, doncs, per a què ens serveix, l'assaig de Fuster?

Constatem que el sol fet de gratar una mica i preguntar-nos, ni que sigui molt superficialment, en què consisteix això de la llibertat, tendeix aparentment a reduir l'eficàcia de la reflexió proposada per Fuster en el seu breu assaig. A mesura que interroguem el concepte amb més profunditat, se'ns fa més evident que les bases de les quals parteix la reflexió fusteriana potser són massa simples. Per quin motiu hauríem de considerar que val la pena que treballem activament per prendre consciència sobre si tenim o no tenim llibertat, si no sabem ben bé què és la llibertat; si, com més en tenim sembla que més en volem i, com menys en tenim, sembla que menys la trobem a faltar; si un dels principis fonamentals i universalment vàlids per a qualsevol exercici de llibertat (des d'escriure un poema fins a governar un país) és, ja d'entrada, limitar aquesta llibertat; si el major o menor grau de llibertat no va constituir cap obstacle —més aviat devia ser un al·licient— perquè Johann Sebastian Bach escrivís més de 150 cantates (amb la poca llibertat que li proporcionava el fet d'haver d'alimentar les deu criatures que li havien sobreviscut de les vint-i-una que va tenir); si la privació total de llibertat que suposa un camp nazi de presoners de guerra com l'Stalag VIII-A de Görlitz no va impedir que Olivier Messiaen hi escrivís i estrenés una de les obres més grandioses escrites durant el segle xx: el *Quartet per a la fi dels temps?* —la qual cosa, naturalment, ni justifica ni legitima l'existència perfectament criminal del camp, sinó que, simplement, posa de manifest, en un cas extrem, la manca absoluta de correlació entre absència de llibertat i llibertat d'acció.

Si hem arribat fins aquí, descabdellant el text de Fuster (si hem pogut, per tant, fins i tot constatar els dèficits o les limitacions de la reflexió fusteriana), és perquè el seu text ens ha convidat a fer-ho: d'alguna manera, ens hi ha conduït. Un text assagístic no pretén mai tenir un caràcter conclusiu o exhaustiu; la virtut del bon assaig radica precisament en la capacitat per a habitar-nos a pensar amb llibertat. I aquí, com en tot, no hi ha llibertat que no comenci per un cert constrenyiment: l'assaig constreny, situa, encamina; el camí l'hem de fer nosaltres tots sols. I sovint el farem refent els nostres propis passos i girant-nos contra l'assaig que els ha propiciat, una mica com hem procurat fer amb aquestes línies. Fins i tot en aquest cas —potser, sobretot, en aquest cas— l'existència de l'assaig quedarà plenament justificada. ■

La política, o la fas o te la fan

Gemma Pasqual i Escrivà
Escriptora

Joan Fuster era un home excepcional, un intel·lectual clarivident que feia diana en tot, que aclaria d'una vegada per sempre les nostres arrels i el nostre esdevenidor, que explicava de forma planera, en clar i català, el destí i el futur d'un poble fins aleshores trosse-

jat i perdut, sense objectius nítids sobre la seua identitat, amb una llengua a punt de perdre's i el seu avenir incert, sota la pressió constant d'un espanyolisme anorreant que infectava a poc a poc tota la societat valenciana. Tal com explica Gonçal Castelló, era un patriota català, que proclamava la seua identitat nacional sense embuts. En la seua filosofia política deixava ben clar que els valencians som de nació catalana i la unitat dels nostres pobles queda ben definida amb l'exemple de la mata de jonc de Ramon Muntaner quan escriu: «Si tota la mata lligats amb una corda ben forta, e tota la volets arrencar ensems, dic-vos que deu hòmens per bé que tiren no l'arrencaran [...]»

A Joan Fuster el disgustava que el consideraren «nacionalista»: «[...] perquè no ho soc: soc un valencià "nacional" —amb una opció clara—, i em desagrada el sufix.»

Fuster i política són dos mots que van lligats. En el *Diccionari per a ociosos* la defineix així: «"Política" no és sinó l'art o la ciència de convèncer el nostre veí que deu ser conseqüent amb ell mateix i amb la seva dignitat d'home.» I afegeix: «D'altra banda, tota política que no fem nosaltres, serà feta contra nosaltres.» I així va ser com aquest homenot, una mica crispat de cara, els ulls sortits darrere uns vidres gruixuts de miop important, amb aquella impressió que volem donar a entendre quan parlem d'una cara de pomes agres, tal com el va definir Josep Pla, ens va convèncer, sense estalviar-se les crítiques, que dir-nos valencians és la nostra manera de dir-nos catalans.

Max Cahner ens explica la proposta amb la qual Fuster vol que siguem conseqüents: «Es proposà de fer entendre que la reconstrucció nacional catalana només podia ésser nacional, si era dirigida a consolidar o a retornar la consciència nacional catalana als qui, per circumstàncies històriques de llarga durada, havien anat perdent la memòria històrica de llurs orígens i de llur pertinença a un grup nacional complex.»

L'any 1962, Fuster pública *Nosaltres els valencians*. L'esclariment precís i sense equívocs de la nostra nacionalitat, del nostre present i del nostre esdevenidor venia donat en aquest llibre, segons Gonçal Castelló, un «paper urgent», com el va definir Fuster mateix, que va obrir la caixa dels trons. A partir d'aquest moment, l'autor de Sueca es converteix en el dimoni amb banyes: el titllen de mercenari a sou de l'or català, el cremen en les falles... És l'objectiu principal dels feixistes, els quals no en tenen prou de cremar-lo en la ficció sinó que ho intenten en la realitat. Així, Fuster va ser objecte de dos atemptats: l'un el 18 de novembre de 1978 i l'altre l'11 de setembre de 1981, aquest molt més greu. Per sort, només va ocasionar danys materials, això sí, de gravetat, ja que va destruir bona part del seu arxiu i de la seua biblioteca particular. El 4 d'octubre del mateix any, en el *Diario de Valencia*, Fuster expressa una reflexió sobre aquest fet: «Diuen que Erasme ja ho deia: "Comencen per cremar llibres i acaben cremant homes." Ací potser no hi ha manera de discernir on comença el començament: llibres o homes. Però la voluntat violenta s'hi dibuixa amb tota la seua sòrdida pluralitat. I els responsables autèntics sempre tenen la coartada de l'ambigüitat. La pregunta de "qui posa bombes?" ha d'anar acompanyada per la de "qui ho fa moralment possible?"»

Fuster defineix qui i com eren els qui feien política contra nosaltres i per què no li agradava la paraula *nacionalista*: «Tots són "nacionalistes" —"¡todos juntos en unión, defendiendo la bandera de la Santa Tradición!"—, els comunistes, els socialistes, la

immensa dreta, els capitans generals, les universitats, amb "himno". "Para ofrendar...". És el vell nacionalisme espanyol. "Para ofrendar...", sí: la burrera de l'esquerra (sensacional!) no ha entès els paranys que li posaven. I ara tots són uns, "blaveros" i de "himno", perquè els burros dels diputats del PSOE i el PCE han fet una genuflexió davant un fantasma que es diu Abril Martorell, sense adonar-se que l'Abril Martorell, pura encarnació del franquisme, de l'odi antivalencià, de la merda absoluta de la UCD del graciós Suárez, o del Landelino i de qui siga. Des d'un punt de vista com cal, la derrota a la UCD és significativa. Però no massa... L'Abril Martorell queda definit com el que és: un valencià que s'"autoodia" com a valencià. I no ell, que és un cagalló administratiu, i que no té gens d'importància. Però ara, ¿l'hauran votat, o no? Ja podríem abdicar de valencians si l'Abril Martorell —feixista amargament trist— vol dir-se valencià.»

Aquest gran home no tenia pèls a la llengua ni estalviava exabruptes. S'enfadava, i molt, en veure com, després de tanta lluita, després de vint anys de *Nosaltres els valencians*, per compte d'anar avant, anaven arrere com els crancs. Era tot un provocador, ell mateix ho admet: «Ben mirat, d'ençà que escric, només he fet que escriure impertinències: no vaig a deixar el vici ara, a les velleses.»

Una persona avançada a la seua època, una mica visionària. El 13 de febrer de 1981 escriu en el *Diario de Valencia*: «I l'Estatut? La població subalterna aguantarà l'Estatut com aguanta el Codi Civil, la Llei Hipotecària, el Codi de Comerç, la Constitució, el Codi Penal, i qualsevol ordenança municipal. Serà millor que ho pensem i repensem. No ens han deixat l'oportunitat —"ells"— de fer campanya contra l'Estatut (el de Benicàssim o el de Madrid). Aquest cagalló legislatiu pot ser més nefast que el Decret de la Nova Planta [...].» I qui no se n'ha adonat, del parany que va ser per a nosaltres aquell estatut?

Ell rebutjava que el titllaren de polític, tot i que hem de reconèixer que era un personatge públic de pes polític. En 1979, una revista econòmica de Madrid el va incloure dins els «100 espanyols més influents»; no tinc notícia de la seua reacció, però de segur

que va dir algun improperi. De tota manera, ell ens explica: «Jo no soc un "polític" nat. Ja m'ho deia el senyor Pla, de Palafrugell: "Vostè menja poc i és antipàtic; no podrà ser un bon polític." Menge poc i soc antipàtic: d'acord. Però quan els "polítics" mengen molt i són simpàtics, algú paga el compte. El "poble".»

Si deixem de banda les floretes que Josep Pla dedicava a Fuster, aquí ens deixa clar que, malgrat que rebutja anomenar-se polític, la idea no li desagrada del tot. Mai no va militar en cap partit: «Jo, personalment, com que no soc home d'església, pense que mai no militaré en cap organització política. No m'agrada la disciplina dels partits que em faria combregar moltes vegades amb rodes de molí.» Tot i això, va afirmar: «Al País Valencià actual pul-lulen unes minories que s'afirmen nacionalment "catalanes": sense dissimulacions. A les quals m'apunto, si és que cal apuntar-s'hi.»

Aquest gran home, divisa del catalanisme cultural i polític, ens va deixar un diumenge 21 de juny de 1992. Potser el seu cor no va poder aguantar totes les barbaritats comeses contra l'independentisme aquell any dels Jocs Olímpics. Però en nosaltres resta la seua memòria, el seu testimoniatge i la seua manera de fer història. Com deia ell: «Tots som "història", i algú, en observar-nos com a història, haurà de sospesar si les "fonts" són útils o no. Els pergamins carolingis de Raimon d'Abadal són un extrem; l'altre, avui, quin extrem és? Unes eleccions? Un simulacre idiotament regionalista d'una Generalitat enganxada a Madrid? Bé, tot això serà "història oral": les motivacions electorals, els records de les trinxeres i dels calabossos, l'estraperlo i els seus *cupos*, la poesia autòctona i el "*catalán, lengua de la burguesía*", i les associacions de veïns, i els cantants que excitaven auditoris, i les càtedres, i els botiguers, i els immigrants, i [...]. La "història", demà [...]. I demà, la "història" encara no serà "història". Serà política.»

Joan Fuster va escriure amb lletres daurades la nostra història, ens va explicar què som i per què som com som. Ens va ensenyar a fer política, perquè, si no la fem, ens la fan. ■

Amb l'homenatge a les Normes de Castelló, crida a la unitat de les forces polítiques nacionalistes

Vicent Pitarch

Filòleg i sociolingüista

Al'aplec històric, tingut a la plaça de Bous de Castelló de la Plana el 25 d'abril de 1982, Joan Fuster hi va fer una aferrissada defensa de la catalanitat en denunciar la campanya compartida per les institucions espanyoles contra

la unitat de la llengua catalana, una campanya que s'havia tornat especialment combativa sota la UCD presidint el govern preautonòmic. Fou l'etapa negra de la pesta blava, de l'emergència del blaverisme, el moviment filofeixista que comptà amb complicitats institucionals. L'aplec —i així ho corroborava Fuster en el seu parlament— vindicava les Normes de Castelló com a exponent de la codificació fabriana que havia triomfat al País Valencià d'ençà de 1932. Recordem que justament per aquells dies els partits espanyols amb representació parlamentària (PSOE, UCD, AP i PCE) protagonitzaven una indecorosa cursa de renúncies en la redacció de l'estatut d'autonomia valencià, al qual Fuster arribaria a referir-se mitjançant una metàfora de tons escatalològics.

L'aplec va ocupar el matí. A la vesprada i a la mateixa ciutat tenia lloc una altra concentració vindicativa, de caràcter obertament partidista. Era la manifestació, convocada per Esquerra Unida del País Valencià (EUPV) i l'Agrupament d'Esquerra del País Valencià (AEPV), a favor de la unitat de les forces nacionalistes i d'esquerra del país. No cal dir que tots els participants en la manifestació no sols ens havíem trobat al matí a l'aplec, sinó que ens consideràvem part del seu nucli més actiu. Decididament, totes dues concentracions —que, des de l'horitzó dels seixanta anys transcorreguts, bé podem qualificar

d'episodis històrics— conflueixen en la mateixa direcció de reconstruir els fonaments nacionals de la societat valenciana.

La manifestació, sota el lema «Guanyem el País Valencià», era encapçalada per militants d'EUPV i AEPV, amb un protagonisme clar, donat que jugava en casa, d'Esquerra Independent de Castelló —integrada en EUPV— i, de fet, en qualitat de representant seu, em va tocar de fer el míting final, que cloïa la manifestació i la jornada. El nus del parlament va ser la invitació, adreçada sobretot als moviments populars, a fer pinya amb l'objectiu d'aprofundir en la democratització, en la reconstrucció nacional, del País Valencià. De la mateixa manera que la ciutat de Castelló havia estat capaç de guanyar la unitat amb les Normes, l'any 1932 —era l'efemèride que ens havia convocat a l'aplec i també a la manifestació—, cinquanta anys més tard llançava la crida a unir les forces polítiques de progrés, amb sensibilitat nacionalista, a unir-se, davant el nou cicle de política autonòmica que tot just s'inaugurava. De fet, l'any següent, el Partit Nacionalista del País Valencià convergia amb EUPV i AEPV en la constitució de la Unitat del Poble Valencià.

Naturalment, Fuster seguia amb atenció, amb passió, el moviment de confluència nacionalista. Ara, la fragmentació, els tics d'infantilisme i d'altres tares que arrossegaven els grupets polítics que emergien del país i, al capdavall, la seua gairebé nul·la incidència social, això és, la condició extremadament testimonial, havia de provocar en el solitari de Sueca un desencís profund. De fet, sempre es mantingué força escèptic davant la capacitat de transformació social atribuïda als partits polítics, dels quals poca cosa

esperava més enllà de guanys dispersos en el camp de la cultura. En aquest sentit, l'accés dels socialistes al Govern de la Generalitat i, de manera ben especial, la promulgació de la «Llei d'ús i ensenyament del valencià» van obrir en Fuster una finestra d'esperances, fins al punt que el menaren a fer aquella declaració contundent, característica del seu estil provocador: «I jo m'estime més una "escola valenciana", si l'aconsegim, que tres o quatre coalicions

—mal coaligades— que seran tan "nacionalistes" com vulguen però que no alcen un gat pel rabo.»

En qualsevol cas, davant l'escepticisme fusterià enfront de la transformació social per part dels partits, convé no passar per alt que ell mai no va renunciar a la militància política —fora de la cotilla partidista, és clar—, una condició que encara no ha estat analitzada com es mereix.■

Cloenda de la manifestació amb el parlament de Pitarch a la plaça Major de Castelló

Doro Balaguer, Pere Mayor, Vicent Ventura i Vicent Pitarch, entre d'altres

PREMI
LLENGUA
NACIONAL
2022

CINQUÈ PREMI
LLENGUA NACIONAL
2022

Uns guardons per a reconèixer projectes
empresarials d'arreu dels Països Catalans
compromesos amb el català i amb el bon
ús de la llengua.

Presentació de candidatures:
del 19 de setembre al 30 d'octubre del 2022

Lliurament del premi:
23 de novembre del 2022 - Centre Sant Pere
C. de Sant Pere més Alt, 25 - 08003 Barcelona

Consulteu-ne les bases a:
www.llenguanacional.cat/premi

f t i @LlenguaNacional
info@llenguanacional.cat
www.llenguanacional.cat

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Contra el «fusterianisme» polític

Toni Cucarella
Escriptor

Soc valencià de Nació Catalana; és a dir, la meua nació política són els Països Catalans. D'aquesta idea alguns s'han entestat a dir-ne «fusterianisme», i als qui la defensem, a assenyalar-nos com a «fusterians». Tanmateix, no crec en l'existència de cap doctrina política construïda —ni construïble— a partir de les opinions polítiques —cíviques!— de Joan Fuster. No crec en el «fusterianisme» i, per tant, no em considere «fusterià» ni m'agrada que m'encolomen aquesta qüestionable etiqueta. Tot i que, a dreta llei, *fusterià* és un adjectiu que indica relació o pertinença a l'obra literària de Joan Fuster. Com si diguérem maragallà, planià o verdaguerià. Però, com que el que pretenen és significar a qui és seguidor o partidari d'algú o d'una idea, el terme correcte havia d'haver estat *fusterianista*¹.

Si llegiu l'assaig *La nació imaginada*², hi trobareu proves que de la necessitat política dels Països Catalans ja se'n parlava abans de Joan Fuster. Potser no encara com a subjecte nacional perfectament definit, però existent —si voleu, d'una manera intuïda, difusa fins i tot— en la vacil·lant mentalitat política anterior als escrits de Fuster sobre la nació dels valencians.

He llegit bona part de la seua obra publicada, i amb particular interès l'obra «cívica». Tanmateix, no he sabut trobar-hi cap rastre de doctrina política, si entenem «doctrina» com una intenció premeditada per part de l'autor de crear adeptes i seguidors. Més i tot, estic convençut que Joan Fuster deploraria l'abús que avui se'n fa, d'aquesta interessada interpretació. No debades, quan el terme començava a espampolar-se, encara en vida seua, Toni Mollà l'hi va demanar parer³:

—Senyor Fuster, al País Valencià s'ha arribat a parlar de fusterianisme i antifusterianisme...

—Home, jo no tinc ni idea de què és això del fusterianisme o fusterisme o vés a saber com. A mi què m'expliques? Supose que duen ser etiquetes que la gent utilitza per a entendre's més fàcilment, sense massa raonaments ni intenció de perfilar les seues posicions. Per això arriben a dir aquestes coses. Però ja s'ho apanyaran ells, tu.

L'aforisme «fusterià» fa així: «Joan Fuster, mesura de totes les coses.» M'imagino que ningú no gosarà interpretar-lo —llevat dels seus enemics— com una afirmació egocèntrica. Em sembla que simplement ens diu —ens adverteix— que ell, Joan Fuster, observa i analitza el món —en particular el món polític— des de les seues conviccions i les seues aspiracions; que no pretén situar-se com a pensador pretesament objectiu —cosa que només pretenen els opinadors de pacotilla i els predicadors d'opinions pagades—, sinó defensar un punt de vista, subjectiu i personal: el seu. Opina, doncs, a partir d'allò en què creu —escèpticament—, per a reclamar allò que voldria i denunciar allò que el sotmet. I Joan Fuster creia en la realitat històrica de la Nació Catalana i en la necessitat de vertebrar els Països Catalans com a probable única possibilitat de supervivència de la nostra llengua i de la nostra cultura.

Per tant, no hauríem de convertir la seua opinió —indispensable, no debades Joan Fuster és l'intel·lectual valencià més destacat i preminent del segle xx— en doctrina política. Als enemics i enterradors de Joan Fuster ja els convé prou —a ells sí— creure i fer creure en l'existència d'un fusterianisme polític, tanmateix, per a usar-lo com a culpable del fracàs polític del País Valencià, que és, en qualsevol cas, un fracàs col·lectiu; més i tot, un desastre democràtic. No hem combatut les mentides i la violència d'Espanya amb la fermesa que caldria. Fins i tot hi ha qui ha assumit amb resignació «democràtica» la

¹ Optimot. Fitxa 7510/5: Formació d'adjectius que indiquen relació amb algun personatge conegut.

² Arnau GONZÁLEZ i VILALTA. *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931-1939)*, Editorial Afers, Catarroja 2006.

³ Toni MOLLÀ. *Joan Fuster. Converses inacabades.*, Tàndem Edicions, València 1992, (p. 92).

impunitat dels seus crims: les mentides, l'espoliació, els fraus de llei, les agressions, els atemptats... I com a acte de vergonya final, per a escapolar-se dels embats de la mala consciència —o només per si de cas n'hi aparegueren— ha assenyalat un boc expiatori: la culpa és del «fusterianisme», una idea elitista que ens ha allunyat del poble valencià, que en conseqüència ens ha girat l'esquena. I la sentència definitiva, doctament proclamada per cert erudit de molta anomenada, de ser, tot això del catalanisme polític valencià, una «utopia prescindible».

Joan Fuster creia en els Països Catalans com a nació política i cultural tangible i necessària. I per consegüent pensava *des dels* Països Catalans. És a nosaltres a qui ens pertocaria bastir-los i moblar-los perquè deixaren de ser un projecte excessivament emotiu i políticament difús, i fer-ne una *imprescindible* opció de futur. Però això són unes altres calces.

Per respecte a Joan Fuster, ningú que haja llegit la seua obra, i la valore en tant que obra literària, ningú que conega el seu pensament polític —cívic!— no hauria d'admetre l'existència de cap doctrina «fusteriana» o «fusterianista» ni de cap «fusterianisme» polític. Ni tan sols amb la benintencionada determinació de capgirar el propòsit denigrant dels qui han creat i propagat el terme amb mesquina intenció de descrèdit. Del «fusterianisme» com a doctrina política, doncs, que en parlen els qui no l'han llegit; els qui ara en renequen perquè els resulta incòmoda la

seua coherència; els qui busquen culpables per a ocultar la seua mediocritat i el seu fracàs: és voler dir, els qui voldrien que fora sant per a poder assaltar la seua fornícula i asclar públicament la seua imatge. Són els qui creuen que qüestionant Joan Fuster debiliten la idea política dels Països Catalans. Per això s'avenen a presentar-lo sovint com una mena de profeta sectari, messiès de la «utopia prescindible» dels Països Catalans. Tanmateix, no poden amagar la seua obra, la lectura de la qual desmenteix rotundament qualsevol intenció «doctrinària». No obstant això, quan no s'atreveixen a recriminar directament Joan Fuster, assenyalen els qui ells anomenen «fusterians» (a dreta llei, «fusterianistes») com a fanàtics allunyats de la realitat, allunats polítics que no hem sabut llegir com cal Joan Fuster, que l'hem entès malament, més i tot, l'hem malinterpretat i tergiversat. No com ells, civilitzats «antifusterians» («antifusterianistes») que l'han llegit amb les ulleres adients, de graduació legítima i intel·ligent, i, per tant, —ells sí!— l'han interpretat encertadament, inequívocament, il·luminadament.

No hauríem d'haver caigut en un parany tan barroer; hauríem d'haver-ho dit ben clar i català des del principi: el «fusterianisme» és un invent grotesc, una mesquina estratagema dels detractors de Joan Fuster, dels qui ara i sempre han temut la seua coherència, la seua contundència, la seua vigència. Crec que no devem d'acceptar la tòxica terminologia dels obsedits aspirants a enterradors de Joan Fuster. ■

El plaer de compartir

TRIAS
DES DE 1908

Trias Galetes - Biscuits, S.A.
Ctra. de Sils, 36
17430 Santa Coloma de Farners
Tel. 972 84 12 13
www.trias.cat

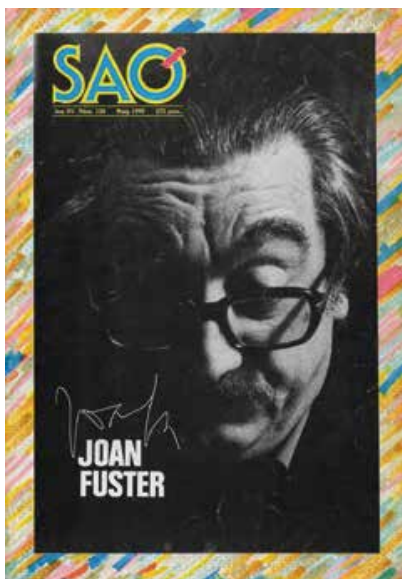
Joan Fuster i la revista «Saó»

Rafael Roca

Universitat de València / IEC

És conegut que Joan Fuster va fer del periodisme una professió i que convertí el columnisme en una activitat principal de la seua producció escrita. D'aquesta manera, els estudiosos de la vida i obra del de Sueca calculen que publicà més de 4.000 articles en diaris i revistes de tot tipus i condició, com ara *Destino*, *La Vanguardia*, *Avui*, *Levante*, *El País*, *Tele/ eXprés*, *Serra d'Or*, *El Temps* i *Saó*. I és de la relació que mantingué amb aquesta darrera revista, la degana de les publicacions periòdiques que actualment s'editen en llengua catalana al País Valencià, que voldria parlar a continuació.

El mensual *Saó* va ser fundat en juliol de 1976 per un grup de capellans i laics integrat per Josep Antoni Comes —que hi exercia de director i que ha traspassat recentment—, Vicent Alminyana, Guillem Badenes, Vicent Cardona, Antoni Díaz, Raimon Gascó, Jesús Marqués, Ernest Nabás, Josep Maria Soriano i Emili Tortosa. I nasqué com a «fruit de l'evolució i maduració del progressisme catòlic valencià i del nou valencianisme d'encuny fusterià que comença a forjar-se en els anys seixanta i setanta del segle xx», tal com ha afirmat el professor Francesc Martínez Sanchis en el volum titulat *La revista Saó (1976-1987). Cristians i esquerrans nacionalistes*.

Coberta del núm. 130 (maig del 1990) de la revista *Saó*, que conté un monogràfic dedicat a Joan Fuster

D'aquesta manera, la vinculació directa de Fuster —que des de l'inici expressà el seu suport a aquell projecte periodístic— amb la revista començà ben aviat, l'any 1978, amb la reproducció d'alguns articles seus apareguts a *Serra d'Or* i de fragments d'obres editades per Tres i Quatre, com ara *País Valencià, per què?* Així mateix,

cal assenyalar que, en novembre de 1980, les pàgines de *Saó* varen acollir el text íntegre del discurs que Fuster pronuncià en la cloenda dels Premis Octubre d'aquell any, i que ho varen fer precedint-lo d'un eloqüent advertiment previ: «Una vegada més, la premsa local no l'ha considerat digne [el discurs] de que [sic] figurés a les seues pàgines.»

Posteriorment, en maig de 1981, Vicent Ventura anuncià, a través de *Saó*, que l'homenot de Sueca havia estat distingit amb el nونات i polèmic Premi de les Lletres Valencianes (el de les Lletres Catalanes el tenia des de 1975). I en octubre de 1981 Cristòfor Aguado i Medina hi publicà un article titulat «La creu de Joan Fuster», en què condemnava el doble atemptat amb bomba que, escasses setmanes abans, havia patit l'autor de *Nosaltres els valencians*: «Les dues bombes setembrals contra Fuster són un símbol de les que sistemàticament es llancen contra tot intent de normalitat valenciana», assegurava. Per a concloure: «Qui més gratitud, elogis i flors hauria de rebre del poble valencià és, contràriament, qui rep més bombes... Quina creu i quin país més destarifat!»

Nou mesos després, en juliol de 1982, Emili Marín i Vicent Cardona li varen fer una entrevista en què el de Sueca afirmava, entre altres coses, que en el territori valencià «l'Església ha estat un gran instrument de la castellanització general, i encara ho és. Com no recordar allò, tan inefable, del *vernáculo oficial*, de monsenyor Olaechea. Déu que l'haja perdonat! Hi ha hagut també excepcions. Però, tan poques...!». Així mateix, hi constata que «el blaverisme, ací és anticatalanisme, cosa que fa quasi impossible el diàleg. Però que conste: a aquests senyors no els interessa la llengua ni res, van a desfer i a trencar. Crec que el que ha faltat és més fermesa en les institucions democràtiques, ja que hagueren pogut parar aquest disbarat». I, en referència al paper que havia de complir la revista, asseverava: «*Saó* és important perquè és insòlit. Esteu eixint al carrer més anys del que és previsible esperar de qualsevol publicació al país. Jo us encoratge a continuar, i em permet de fer-vos la suggerència (després vosaltres fareu el que voldreu) que penseu que sou una revista de contingut religiós, i aleshores, l'aportació que feu al país des

d'aquest vessant, si no la feu vosaltres, els altres no la faran. Les vostres reflexions sobre les qüestions polítiques poden ser interessants, però són d'altres qui les haurien de fer. Jo insistiria en tot el que us dic, ens fa falta una revista religiosa de categoria. He de dir que *Saó*, fins ara, ha fet un gran servei al país.»

En març de 1983 l'escriptor de Sueca esdevingué col·laborador fix de la revista. I així, fins a febrer de 1984 i en la secció «La plana del Fuster», hi publicà nou articles en què feia «algunes incursions al fet religiós valencià i europeu des d'un enfocament totalment agnòstic, filosòfic i sarcàstic», tal com ha recordat Martínez Sanchis. D'aquesta manera, Fuster, en aquelles col·laboracions, alhora que presumia d'amistat amb el canonge Josep Espasa, es burlava dels excessos eclesiàstics i de les lectures pretesament pecaminoses. I és que, sens dubte, publicar en una revista dirigida per capellans degué estimular el seu vessant més irreverent i proçaç. I fou així que arribà a llançar afirmacions com ara «me'n fot de la mitra i de qui se la col·loca». En aquest sentit, els veterans de *Saó* expliquen que, en una ocasió, li varen preguntar per què no escrivia també aquestes coses a *Serra d'Or* o a *La Vanguardia*, i que la seua resposta fou una gran riallada. Així mateix, recorden la frase lapidària que, en un altre moment, els amollà: «Si pel meu gust fora, en el món no hi hauria capellans. Però, si n'hi ha d'haver, que siguen com vosaltres.»

I és que, sovint, Fuster gaudia de valent jugant a la provocació; i tractant, amb sarcasme i estima, una publicació que, des de l'afecte personal i el compromís cultural, sempre reconegué com a referent intel·lectual imprescindible, com posà de manifest en el sopar-homenatge que *Saó* li dedicà en juny de 1990. A propòsit d'aquell reconeixement, la revista promogué un valuós monogràfic en què participaren intel·lectuals i estudiosos com ara Antoni Furió, Francesc Pérez i Moragón, Santi Cortés, Júlia Blasco, Adolf Beltran i Vicent Ventura, entre d'altres, i que fou il·lustrat amb dibuixos d'Andreu Alfaro i de Manuel Boix.

Finalment, i a banda de diferents ressenyes i notícies que, sobre llibres i afers fusterians, varen veure la llum a *Saó*, cal subratllar dos fets més. El primer és que Fuster fou una de les personalitats culturals que, en octubre de 1987, varen presidir l'acte de celebració del número 100 de la revista, tota una fita periodística al País Valencià. I el segon és que a *Saó* li cap l'honor d'haver acollit el darrer article que publicà Fuster en vida, un text que té per títol «Quaranta-i-tants anys de Vicent Ventura» i que aparegué en el número 152 de la revista, corresponent a maig de 1992. El cas és que, en aquella ocasió —en 1991 havia estat homenatjat

Fuster conversant amb Ramon Martín Mateo, rector de la Universitat d'Alacant, durant el sopar d'homenatge que *Saó* li dedicà en juny de 1990

el cardenal Vicent Enrique i Tarancon—, els membres de *Saó* varen decidir que l'homenot a distingir seria Vicent Ventura i Beltran, periodista i fundador del Partit Socialista Valencià, i també amic íntim de l'autor del *Diccionari per a ociosos*. La vetllada fou convocada per al 12 de juny de 1992. I Fuster, que hi havia confirmat la seva presència, al remat no pogué assistir-hi, probablement per dificultats de salut. Tanmateix, sí que participà en el monogràfic que *Saó* dedicà a l'homenatjat.

En aquell interessantíssim escrit, Fuster manifestava la seua intenció de «concretar alguns detalls de la llarga i conseqüent amistat que m'uneix a Vicent Ventura», i en situava l'inici «en alguna tertúlia de cafè, potser en un local que es deia Club Universitario». També recordava que l'havia vist en acció un temps abans, en 1948 o 1949, «en una circumstància que aleshores em semblà tan desconcertant com divertida». Així, el de Sueca explicava que, en finalitzar la conferència sobre política espanyola que havia pronunciat «un individu de Madrid, militant rigorós de la Falange», un dels assistents preguntà en veu alta: «Oye, ¿y tú crees que Franco es falangista?» «Era Ventura», assegurava Fuster, «i Ventura ja desconfiava de Franco». Posteriorment, evocava els sopars i la «quantitat immensa d'hores de conversa, i no poques, també, de preocupacions cíviques i personals», que havia compartit amb l'homenatjat i amb Josep A. Garcia Richart, Josep Iborra i «la figura excepcional del canonge Josep Espasa, un dels eclesiàstics més intel·ligents i liberals que he conegut —i n'he conegut molts—, amb el qual m'absorbia en interminables discussions teològiques».

Com tot el que Fuster escrigué, és un article que paga la pena de llegir. No sols perquè evidencia que sempre mantingué la clarividència i l'habilitat escripturística que el caracteritzaren, sinó també perquè denota quin era el seu concepte d'amistat. ■

«Qüestió de noms», premi en el II Concurs Literari de la Selva del Camp (1962)

Agnès Toda i Bonet
Filòloga catalana

Entre els anys 1959 i 1964, a la Selva del Camp (Baix Camp) es van fer uns aplecs de caire sardanístic que traspasaren les fronteres per la seva voluntat d'anar molt més enllà del simple fet de ballar sardanes i promoure la cultura catalana d'una manera que, normalment, no era possible en aquell tardofranquisme, si bé els anys seixanta suposen un fort revulsiu i representen una nova embranzida en la recuperació de la identitat nacional dins el Principat. Evidentment, això era possible gràcies a l'empara de la parròquia, no la de la diòcesi. Aleshores hi havia a Tarragona, com a arquebisbe, Benjamín de Arriba y Castro, que poques coses permetia d'aquest tipus, però el rector de la Sevla, Mn. Joan Salvat, i el vicari, Mn. Daniel Barenys, sí que van donar facilitats a un grup de joves que, amb el nom de Germanor, tenien el desig de fer servir uns aplecs que ja existien i que tenien lloc a l'ermita de Paret delgada, a pocs quilòmetres de la població, amb vista a anar més enllà d'un acte merament folclòric.

L'any 1961, gràcies a la implicació de gent com Joan Triadú o com Max Cahner i Ramon Bastardes, que estaven fundant Edicions 62, es va incorporar al programa de l'aplec un premi de literatura catalana, premi que en cada nova convocatòria agafaria més importància.

L'any següent es va comptar amb un convidat especial a l'aplec: Francesc de B. Moll, amb motiu de l'acabament de la publicació del *Diccionari català-valencià-balear*, i es convocà un premi literari extraordinari pel mateix motiu; concretament, per «un treball que estudiï les denominacions particulars dels homes i les terres que constitueixen els Països Catalans». Al premi, dotat amb 1.000 pessetes, s'hi van presentar cinc treballs. El guanyaren dos homes que s'hagueren de repartir la dotació econòmica a parts iguals; segons el jurat, tots dos treballs oferien «elements de judici i sòlides

opinions» (Toda i Bonet 2010, p. 47). Aquests autors eren Joan Fuster i Santiago Sobrequés i Vidal.

Fuster va guanyar el premi amb *Qüestió de noms*, que fou la primera publicació d'Edicions d'Aportació Catalana (de la mateixa manera que *Nosaltres els valencians* va ser la primera publicació d'Edicions 62). A més, el treball premiat fou reproduït per la revista *Serra d'Or* (núm. 8-9, ag.-set. 1962, p. 16-20). Santiago Sobrequés i Vidal va guanyar *ex aequo* amb un treball que duia per títol un nom similar al de la convocatòria: *A la recerca d'una denominació comuna pels homes i les terres dels Països Catalans*. Fou publicat més endavant per la revista *Presència* (núm. 542, nov. 1980, p. 29-32).

Ambdós estudis aposten per la mateixa denominació: Països Catalans. Val la pena remarcar que un era fet des del País Valencià i l'altre des de Girona, ja que, segons Joan Fuster, qui parla sobretot de «Països Catalans» són mallorquins i valencians, molt poc els barcelonins, que «se'n fot[en] del País Valencià quasi tant com de Madrid» (Fuster 1979: 135). Per tant, qualsevol aportació a favor del terme des del Principat, com la que feia Sobrequés, era significativa.

Per a arribar a aquest punt d'unió havia estat, sens dubte, d'importància cabdal precisament l'Obra del Diccionari, que era l'excusa del premi i que havia servit per a fer proselitisme arreu del territori. Joan Ballester i Canals, que n'havia estat un referent, deia que havia «estat la primera empresa d'abast i de significat autènticament col·lectius» (Ballester 1962: 1).

Qüestió de noms

Joan Fuster aquell mateix any 1962 publicà dues obres clau i polèmiques: *Nosaltres els valencians** i

* De *Nosaltres els valencians* i *Qüestió de noms*, ens en diu que són pamflets que ha confeccionat «quan ha convingut; quan veia que ningú més no els escrivia», «són propostes de meditació i d'acció» que s'adona «que han estat estimulants» per l'erudició plantejada i la provocació creada (Fuster 1979: 121).

El País Valenciano, en les quals pretenia deixar clar que els valencians són i han de sentir-se catalans, sense que això atempti contra la seva valencianitat; en *Qüestió de noms*, però, és on tracta concretament el tema de la denominació del territori i del gentilici a emprar per a designar-nos unitàriament, per la qual cosa fa una anàlisi dels diversos noms que s'havien presentat, però advoca per la d'aquells «països catalanes» escrits amb minúscules per un altre valencià, Benvingut [Bienvenido] Oliver i Estellés (1836-1912), que en la introducció a la seva obra *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las costumbres de Tortosa* (1876) empra en diverses ocasions la denominació esmentada. Oliver utilitza el terme per a referir-se als territoris de parla catalana, o sigui, als «[...] territorios conocidos con los antiguos nombres de Principado de Cataluña y Reinos de Mallorca y de Valencia, que todavía mantienen como vínculo de union la misma lengua de origen ó de nacimiento, á la cual designaremos con el nombre comun y más propio de lengua catalana» (Oliver 1876: V).

Per a contextualitzar l'aportació de Joan Fuster, s'ha de tenir en compte tant la seva vinculació amb el Principat com amb la gent de l'exili. En aquest darrer sentit, cal tenir present que en 1958 (20 de juny) rep el *Missatge català a València* de Josep Pineda i Fargas en què advoca per la defensa dels «Països de Llengua Catalana: Principat de Catalunya, i els Regnes de València i de Mallorca», i parla de la necessitat de la valencianitat, a semblança de la catalanitat que «hem recreat, costant-nos molts sacrificis, la nostra NACIÓ CATALANA que aspira a la llibertat i la tindrà! RECREEU TAMBÉ LA VOSTRA NACIÓ VALENCIANA a despit dels contratemps» (Ferré i Trill 2001: 61-62). Precisament l'opció de «Països de Llengua Catalana» és la proposta que recull Fuster i que simplifica en «Països Catalans».

El problema d'aquesta denominació el centra a les Illes i al País Valencià, exposant que en l'època de Jaume I no havia d'ésser problema dir-se «catalans», ja que de Catalunya procedien els repobladors de les citades zones, en la totalitat en el primer cas, en la pràctica totalitat, en el segon; i, com a tals, com a «catalans», érem reconeguts tots en els països mediterranis, i així ho documenta. Però els diferents gentilicis hagueren de sorgir per a distingir els habitants de cada zona entre ells, des del punt de vista administratiu. Aquí, ell marca l'inici del problema, ja que el mot *català* esdevé ambigu: podia designar tots els habitants o només els d'una part concreta, un problema que s'agreuja amb el pas del temps i l'adquisició de sentiments localistes; la consciència d'unitat, d'aquesta manera, començava a trontollar en l'època de Ferran el Catòlic. Amb la Renaixença es pretén recuperar aquella unitat perduda, tant de denominació de la llengua com de sentiment de pertinença; però es desperten certs recels, perquè ara obté un caràcter regional, amb el qual no s'identifiquen els habitants dels altres territoris que no són el Principat de Catalunya; tampoc els habitants del Principat de Catalunya, en usar el terme *catalans*, no sempre es refereixen a la totalitat d'habitants del territori. Fuster apunta que això és un problema del nom, però no de la unitat real. I, després d'analitzar diverses propostes diguem-ne artificials fetes per alguns autors, aposta pel gentilici *català* i diu que la insistència l'ha feta vàlida. En relació amb el topònim, aposta per dir-ne *Catalunya* i acostumar-nos a fer la distinció de la Catalunya estricta amb la denominació de Principat, tot i trobar encertada, també, l'opció de Països Catalans. Finalment, ho deixa tot en mans dels integrants del territori. I és que som els habitants els qui, en darrera instància, acabem fent-nos nostra una llengua o una altra i la denominació de l'espai on vivim.■

Referències bibliogràfiques

- BALLESTER, Joan (1962). «Una doble commemoració», dins *Serra d'Or*, núm. 4, abril, p. 1.
- FERRÉ i TRILL, Xavier (2001). *Abans i després de «Nosaltres els valencians»*. Barcelona: Curial.
- FUSTER, Joan (1962). «Qüestió de noms», dins *Serra d'Or*, núm. 8-9, ag.-set., p. 16-20.
- (1979). *Destinat (sobretot) a valencians*. València: Eliseu Climent, (ed.).
- OLIVER, Bienvenido (1876). *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las costumbres de Tortosa*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta, vol. 1.
- SOBREQUÉS i VIDAL, Santiago (1980). «A la recerca d'una denominació comuna pels homes i les terres dels Països Catalans», dins *Presència*, núm. 542, novembre, p. 29-32.
- Toda i BONET, Agnès (2010). *Els aplecs de Paretdelgada (1959-1964): la cultura de la resistència durant la postguerra* [treball de recerca inèdit].

Llegint Fuster a classe

Enric Iborra

Professor de llengua i literatura catalanes

Tan bon punt haver acabat la primera avaluació, a finals de novembre, vaig començar a comentar en els grups que tinc de segon de batxillerat el *Diccionari per a ociosos* de Joan Fuster. El llegim a l'aula. No em vaig atrevir a demanar als alumnes que llegissen el llibre complet pel seu compte. L'assaig és un gènere amb què la majoria dels alumnes no ha tingut cap contacte fins ara. Em feia por, desconfiat com soc, que no sabessen com llegir-lo. D'una altra banda, és molt fàcil llegir en veu alta, a classe, el *Diccionari per a ociosos*. La seua forma permet una lectura molt flexible, a bots, perquè és un recull d'assajos que es poden llegir independentment els uns dels altres. A més, la majoria són bastant breus, des d'aforismes d'una línia, passant per notes de mitja pàgina o articles de dues o tres planes.

Heus ací algunes dificultats amb què s'enfronten els alumnes. Sovint els fallen les referències bàsiques. Els va costar d'entendre *intel·lectual*, perquè no sabien qui era Erasme i, si els sonava, no eren capaços de situar-lo cronològicament en l'època de la Reforma. El mateix els va passar en l'assaig *Ordre*, que comença així: «El dilema “desordre-injustícia” ha fet córrer molta tinta, d'ençà que, segons contem, va plantejar-lo Goethe d'una forma decorativament terminant. El monstre de Weimar afirmava: “És preferible la injustícia al desordre”. I de segur que tenia arguments impecables per a justificar la seva preferència. No sé si quan l'autor del *Faust* va dir allò era o no ministre del duc Carles August, càrrec que exercí durant anys i amb una àmplia vocació: en tot cas, aquella idea em sembla, literalment, una idea de ministre.»

No sabien qui era Goethe, ni els sonava. No passa res, els en vaig fer cinc cèntims de seguida. Inevitablement, tampoc no eren capaços de veure que les expressions «el monstre de Weimar» i «l'autor del *Faust*» es referien a Goethe. Els va descol·locar especialment això del «monstre de Weimar». Alguns van pensar que Fuster al·ludia a un monstre de debò, que a la ciutat de Weimar es menjava de viu en viu les criatures de segon de batxillerat.

Més problemes, que es poden il·lustrar també amb aquest fragment d'*Ordre*. Fuster inicia el moviment del

seu assaig, com fa moltes vegades, a partir d'un fet concret, en aquest cas una citació atribuïda a Goethe: «és preferible la injustícia al desordre». Cap dificultat lingüística, però què vol dir exactament? Vaig demanar als alumnes que pensassen en alguna situació de la vida real on es pogués aplicar aquesta frase, per exemple, en el desordre que es produeix a classe quan munten un guirigall, i la injustícia que comet el professor per restaurar-hi l'ordre expulsant de l'aula —per equivocació— l'únic alumne que estava callat.

Fuster comença de seguida l'argumentació i planteja una primera objecció: «aquella idea em sembla, literalment, una idea de ministre». Què vol dir una idea de ministre? Per als alumnes, aquesta observació de Fuster no és gens transparent. Acorralant-los amb més preguntes, al final arriben a entendre-la pel seu compte. De tota manera, Fuster ja havia apuntat una certa reserva quan afirma en la primera línia que el dilema «desordre-injustícia» ha fet córrer molta tinta d'ençà que Goethe va plantejar-lo d'una forma «decorativament terminant». Fixeu-vos en aquest dos adjectius (ja sé que *decorativament* és un adverbí, però funciona com un adjectiu). D'una banda, amb «decorativament», Fuster suggereix que la frase de Goethe no deixa de ser un joc retòric, verbal; de l'altra, «terminant» apunta al caràcter dogmàtic, sense matisos, de l'afirmació. Dos punts febles, d'entrada, que preparen les estocades posteriors.

Sovint, com en aquest cas, les meues classes es converteixen en un exercici de lectura atenta, de *close reading*. És una manera, entre altres estratègies, d'ensenyar a llegir literatura. Superat el primer escull, que no presenta gaires dificultats, d'entendre algunes referències i alguns mots concrets del *Diccionari per a ociosos*, el més decisiu per al lector és arribar a entrar en el joc mental o dialèctic que proposa Fuster. Ell mateix demana al lector algunes vegades que continue la reflexió pel seu compte, com quan diu al final de *Política*: «Ara cedeixo la paraula —la reflexió— al lector.» O acaba amb uns punts suspensius, que és una altra manera d'indicar que la reflexió —l'assaig— demana de ser continuada o assajada de nou. D'altres vegades, el caràcter obert d'aquests «finals» queda suggerit més implícitament, com en les últimes

línies de *Cadira*: «La vida de l'home sobre la terra era considerada com una exigència de sacrifici. Ara tothom pensa de distinta manera. Potser —n'estic segur— per això comencem a disposar de cadires còmodes. I de més coses.» De quines coses més disposem com a conseqüència de pensar així? Els exemples es podrien multiplicar.

El lector que no intente participar, ni que siga una mica, en aquest joc, s'avorrirà. Vaig advertir als alumnes que l'assaig no és un gènere narratiu: no conta cap història. L'encant o l'interès dels assaigs de Fuster no consisteix a saber *què passarà*, com en una novel·la, sinó que la intriga ve donada per saber *què dirà* sobre el motiu introduït inicialment. Quan Fuster escriu sobre qualsevol qüestió, estableix relacions que no eren evidents, arriba a conclusions inesperades, sorprenents, canvia de sobte la línia de l'argumentació... El lector no sap mai a quina conclusió arribarà a partir de la introducció inicial. Com en la novel·la, també en un assaig —si més no, tal com el practicava Fuster—, hi ha intriga i sorpresa. No debades Fuster era un gran lector de novel·les policiaques: molts dels seus textos reproduïen la forma d'enquesta i l'actitud interrogativa típica de la novel·la de detectius.

Un altre dels punts que convé remarcar sobre el *Diccionari per a ociosos* és que, encara que cada un dels assaigs admet una lectura independent, es tracta d'un llibre molt unitari, molt travat. Hi ha assaigs que continuen o completen motius tractats en altres textos del llibre. Per exemple, *Ordre* l'hem de posar en relació amb *Intel·lectual*, perquè Fuster, després de demostrar la inconsistència de la frase atribuïda a Goethe, conclou inesperadament que el que és greu no és la frase en si, sinó que fos Goethe qui la digués. Per què? Perquè era molt intel·ligent, perquè era un intel·lectual, i d'un intel·lectual digne d'aquest nom s'ha d'esperar una actitud mental no tan servilment lligada a la «justificació» d'uns interessos personals. Un altre assaig relacionat amb el motiu de la funció de l'intel·lectual és *Silenci*: «Ben sovint, gairebé sempre, callar *també* és mentir.» Aquest aforisme va provocar un debat molt animat en classe. És cer-

ta aquesta afirmació? Els vaig remarcar de seguida que Fuster no diu que «callar és mentir», sinó que ho és «ben sovint, gairebé sempre». Per tant, en quins casos callar equivaldria a mentir i en quins altres no? Fuster, en aquest text concret, estava pensant, crec, en la funció de l'intel·lectual: per la seua formació i perquè disposa d'unes plataformes d'expressió pública, l'intel·lectual té una responsabilitat moral. Si no desemmascara determinades situacions d'injustícia o d'opressió, si calla, està mentint: està donant-les com a bones, com el contrari del que realment són.

Més constants del *Diccionari*: el materialisme, com es pot comprovar en assaigs com *Cadira*, *Bellesa* o *Sexe*. O la utilitat, com a criteri per a fonamentar qualsevol ètica. Així, en *Mentir*, Fuster afirma, com calia esperar, que no s'han de dir mentides, però no perquè sigui un pecat o un vici molt lleig —que ho és!—, sinó perquè mentir bé és molt difícil: a la gent se li nota, quan diu mentides; per tant, és més pràctic dir la veritat i no complicar-se la vida. El mateix criteri d'utilitat es fa servir en *Covardia* i *Penediment*.

O l'escepticisme, que es manifesta en la forma cautelosa que adopta l'estil de Fuster per evitar qualsevol afirmació excessivament terminant. Així, hi són recurrents expressions com «em sembla», «potser», «segurament»... La mateixa funció acompleixen sovint els guions: una funció de matisació o atenuació d'una frase. Vegeu, per exemple, com acaba *Relloige*: «En el puny portem un adust indicador de la incertesa del viure i de la fatalitat de la mort. I això ha hagut de fer-nos distints —una mica distints, si més no— dels nostres avantpassats. És la revolució de què parlava al principi.»

L'actitud escèptica es tradueix també en el rebuig a situar l'argumentació en un pla general, deslligat de qualsevol circumstància, perquè, com Fuster mateix assenyala en *Escepticisme*, «l'escèptic —i només l'escèptic— és sensible al temps, a la història, a l'irrepetible, al concret». Precisament perquè l'escèptic no creu en la possibilitat d'una comprensió total de la realitat, dona més valor a allò que és més evident, com ara el que és concret i irrepetible. ■

Fuster, música i compromís

Xavier Hernández i Garcia

Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València

Els cent anys del naixement de Joan Fuster són una oportunitat excepcional per a explorar les múltiples facetes d'aquest escriptor i intel·lectual, sens dubte l'assagista català més important i influent del darrer segle. Els diversos homenatges que li estan dedicant arreu dels

Països Catalans en són una bona mostra, encara que sovint se centren en la seua importància nacional o literària i deixen de banda altres aspectes, com el seu paper de crític i activista cultural. No hem d'oblidar que gràcies a *homenots* —i *homenotes*— com Fuster la llengua i la cultura catalanes van sobreviure al franquisme i van assolir una certa normalitat després de la Transició.

Entre els diversos prejudicis que encara envolten la figura de l'escriptor, existeix la idea que vivia aïllat a la casa familiar de Sueca, en una mena de torre d'ivori on passava els dies llegint i escrivint. Potser així hauria estat si l'assagista hagués nascut en un altre temps. Fuster, però, des de ben jove, va ser conscient de la situació de conflictivitat social que es vivia als carrers i prengué partit per la lluita antifranquista i per la defensa de la llengua i la cultura pròpies. «A pesar de tota la meua apariència d'intel·lectual pur, [...] he hagut de fer tots els paperets de l'auca: des d'adoctrinar criatures a parlamentar amb "jerifaltes", des d'escriure pamflets a *Nosaltres els valencians*», confessava a Vicent Ventura en una carta de 1962.

Com remarca Vicent Simbor*, durant la dictadura, sa casa es va convertir en una universitat alternativa on actuava de mentor d'escriptors, artistes, activistes i estudiants universitaris. Paral·lelament, col·laborava en els moviments socials i culturals redactant manifestos i discursos, impartint conferències o participant com a jurat en múltiples premis literaris. Era un intel·lectual compromès que es va involucrar en diverses iniciatives, com la campanya perquè els bisbes que es nomenessin a Catalunya i al País Valencià fossin autòctons; la creació, en 1968, d'una escola en català pedagògicament innovadora, o la redacció, poc després de la

mort de Franco, d'un estatut d'autonomia per al País Valencià —l'Estatut d'Elx—, que, malauradament, va influir poc en l'Estatut de 1982.

Tanmateix, potser el compromís al qual l'intel·lectual de Sueca va dedicar el més gran dels seus esforços fou de caràcter musical. En 1959, Fuster sent cantar Raimon en una taverna de València i s'adona de les enormes possibilitats que ofereix la cançó per a recuperar la llengua i la cultura catalanes: «Raimon va cantar-nos "Al vent", i a tots ens semblà que també descobríem una clara energia possible, vinguda del fons de la terra o d'un oblidat racó del temps. [...] "Al vent" era una pura inesperada espontaneïtat, i això, ingènument, ens meravellà. Aquell vespre pensàrem que havíem guanyat una petita batalla.»

L'escriptor de Sueca serà un dels primers intel·lectuals a apostar decididament per la Nova Cançó. Per a ell, cantar oferia la possibilitat «d'anar trencant a poc a poc la crosta de temor i de somnolència que la Dictadura havia creat entorn del català». La cançó arribava a un públic culte, però també als sectors socials més diversos. Omplia teatres, auditoris, places de bous i fins i tot camps de futbol, i feia evident una realitat cultural i lingüística negada per la dictadura, que controlava els mitjans de comunicació i la publicació i distribució de llibres. A més, els cantautors tenien projecció internacional i podien actuar d'ambaixadors de la causa catalana: no aspiraven solament a conservar la llengua i la cultura, sinó també a construir un país més lliure, just i solidari.

Des dels inicis, Fuster s'interessà pel sorgiment de cantautors i de grups arreu dels Països Catalans, però s'involucrà especialment en la carrera del primer cantant que el va captivar, Raimon. En 1962, l'escriptor li pagà un bitllet de tren perquè pogués fer el seu primer concert a Barcelona i l'any 63 viatjà amb ell per tal d'avaluar-lo davant els responsables de la discogràfica Edigsa, que li publicarien el seu primer disc. Aquest, que incloïa cançons tan emblemàtiques com «Al vent» o «Som», va ser tot un èxit de vendes, malgrat les circumstàncies adverses de la dictadura, i va catapultar

* Joan Fuster: *el projecte de normalització del circuit literari*. Publicacions de la Universitat de València, 2012.

Raimon a la fama dins l'àmbit estatal i internacional.

En 1964, Fuster ja redactava, per encàrrec de l'editorial Alcides, la primera biografia del cantant de Xàtiva, quan aquest encara només tenia vint-i-tres anys. Raimon, que provenia de la perifèria del País Valencià, com l'assagista mateix, significava una esperança de vertebració cultural i lingüística del territori catalanoparlant: «I que Raimon hagi sortit de Xàtiva, com qui diu al costat de Sueca, per disparar la seva veu als quatre punts cardinals del "país" —dels "països"—, de Perpinyà a Elx, de Lleida a Mallorca, és per a mi una joia —esperança, fe— confortadora. Des de l'entranya del poble valencià, i per a tots els catalans, Raimon ha cantat, canta i cantarà... Escoltem-lo», explicava l'assagista en la versió sense censurar de 1988.

Per això Fuster també va ajudar altres cantautors i grups valencians, com Mari Carme Girau, Marian Albero, Fèlix Estop, Ovidi Montllor, Al Tall, Els Pavessos, Carles Barranco o Lluís el Sifoner. Fuster els escrivia textos introductoris per als seus discos i, de vegades, també els ajudava a corregir les lletres de les cançons, els feia de mànager per a aconseguir un contracte discogràfic o els ajudava a sufragar les despeses d'un concert —encara que el suecà no disposava de gaires ingressos. Aquests textos, junt amb els pròlegs que va fer per als llibres homònims d'Ovidi Montllor i Lluís Llach *Poemes i cançons* (1978 i 1979, respectivament), encara ara conformen la bibliografia més extensa i aprofundida sobre el moviment. Són el testimoni d'una època difícil, d'una gran esperança i, al mateix temps, d'una gran decepció, amb l'arribada de la Transició i l'abandonament dels cantautors per part de la classe política catalana.

Fuster va ser decisiu per a la llengua i la cultura, no sols per les seues aportacions literàries i teòriques, sinó també pel seu compromís intel·lectual. L'assagista sabé interpretar la funció social i el valor artístic de la Nova Cançó i jugà un paper clau en els orígens del moviment. No és estrany que els cantautors, sobretot els valencians, incorporeassin el pensament fusterià en les seues cançons. Deixeu-me posar-ho amb les seues paraules: com Raimon, Fuster va «erigir en militància el clam per la llibertat». La llibertat del xativí era «la lluita de classes i l'esforç per l'emancipació nacional. Quina llibertat fóra concebible, entre nosaltres o arreu del món, si oblidàvem aquestes coordenades?» ■

PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tel. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56

www.foixdesarria.com

Fuster a Mallorca

Gabriel Ensenyat Pujol

Universitat de les Illes Balears

La publicació de *Nosaltres els valencians* (1962) va significar un revulsiu important en el fins aleshores somort panorama cultural mallorquí. La reflexió endegada per Fuster no tenia un abast exclusivament valencià, sinó que emmarcava la realitat valenciana en l'àmbit dels Països Catalans. De fet, responia a una crida que havia fet Jaume Vicens Vives en el seu llibre *Notícia de Catalunya*, en què reclamava reflexions semblants als altres territoris de parla catalana, a fi de contrastar realitats, mancances i anhels, i que l'historiador gironí va reiterar fins gairebé al moment de la seva mort. L'escriptor de Sueca, que havia publicat diverses obres a l'editorial Moll i mantenia relació amb la intel·lectualitat mallorquina, significativament amb la més catalanista, s'havia convertit en el referent a seguir a l'hora d'endegar la preceptiva indagació sobre la identitat illenca, però l'alt nivell del seu assaig suposava tot un fre per als candidats a l'hora de decidir-se a fer-ho. Finalment, un jove Josep Melià s'hi va decidir i al cap d'un any ja havia enllestit l'equivalent mallorquí, la publicació del qual hagué de demorar-se quatre anys a causa de l'acció de la censura. *Els mallorquins* aparegué amb pròleg de Joan Fuster i obtingué un ressò immediat, fins al punt d'ésser l'obra més venuda el Dia del Llibre de 1967, objecte, aviat, d'una segona edició.

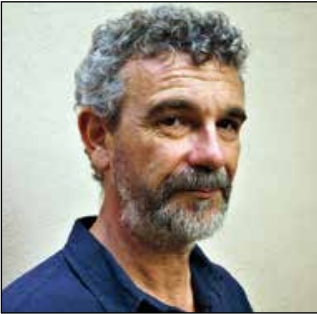
Melià, que sempre va ésser una persona de tarannà conservador, «centrista», i possibilista, aspirava a incorporar la nova burgesia illenca sorgida de l'immediat *boom* del turisme i de la construcció a la tasca de bastir un país amb cara i ulls. Tanmateix, no se'n va sortir, perquè ni el nou grup ni les generacions immediates no han tengut mai cap intenció de marcar distàncies amb un estat que, malgrat l'espoliació fiscal a què els sotmetia —com a la resta de mallorquins—, els proporcionava una aparent seguretat. Era allò de «ja ens va bé així». Després hi havia la qüestió

lingüística, cultural i identitària, però aquí sí que l'actitud d'aquesta gent ha oscil·lat entre la indiferència i l'hostilitat envers tot allò que té la més petita connotació catalana, és a dir, envers la pròpia realitat. Joan Fuster, aquí, sí que ja des del primer moment havia vist que al País Valencià no hi havia res a fer amb aquella burgesia, la valenciana, que des del començament havia desertat de qualsevol mena de consciència nacional. És una de les diferències entre les ambicions dels dos autors a l'hora d'adreçar-se als destinataris de la pròpia obra, fruit de dues realitats, en aquest cas, diferenciades.

La relació de Fuster amb l'arxipèlag balear, sempre present en la seva anàlisi de país (el País amb majúscula), iniciada anys abans de publicar l'emblemàtic llibre, continuà a través d'altres vies. Només un any després de l'aparició de l'obra de Melià va tenir lloc una trobada clandestina —tant, que encara ara és poc coneguda— al petit poble mallorquí de s'Arracó per tal de debatre l'articulació dels Països Catalans, a tots nivells, després de la dictadura. La delegació valenciana, integrada bàsicament per joves, l'encapçalava Fuster, mentre que la principatina tenia com a referent Miquel Coll i Alentorn. De Mallorca hi participà una concisa representació de la intel·lectualitat vinculada al catalanisme: Josep Maria Llompart, Gregori Mir, Climent Garau, Francesc Moll, Pere Jofre, Mn. Pere Llabrés, Antonina Canyelles i d'altres. També l'escriptor de Sueca va participar-hi en debats, com un, a hores d'ara mig oblidat, sobre el paper que calia atribuir al període islàmic en el moment de configurar la identitat mallorquina. I en alguna visita més o menys puntual a l'illa, per bé que la influència del valencià, no gaire procliu als viatges, es troba més en l'àmbit intel·lectual i epistolar —i «ideològic», és clar— que en el contacte directe amb les Balears. ■

Sobre la suposada derrota

Xavier Serra
Escriptor

El pensament polític de Joan Fuster partia d'uns fets constatables: a pesar dels esforços oficials que s'havien fet per a imposar el francès, al nord dels Pirineus, i l'espanyol, al sud, hi havia una comunitat lingüística que havia mostrat una capacitat de resistència remarcable. A més, aquesta comunitat havia segregat al llarg dels segles un cabal literari important i disposava d'una literatura moderna. Fins aquí els fets lingüístics, o lingüísticoliteraris. Els fets polítics també deixaven poc marge a les interpretacions: l'esmentada comunitat vivia en territoris de diferents estats; sobretot en dos: l'espanyol i el francès. L'Estat espanyol era una dictadura militar; el francès, una república democràtica. Tots dos, però, tendien al centralisme administratiu i a la uniformització lingüística. Sense una resistència organitzada, era impossible —o molt improbable— que la comunitat lingüística resistís.

Davant aquesta previsió basada en la pura anàlisi dels fets, calia prendre una decisió que tenia com a base una valoració. Fuster era catalanoparlant i, per tant, part implicada; ara bé, si hagués estat noruec o nigerià la pregunta hauria estat la mateixa: és bo que la llengua catalana continuï essent una llengua viva, o és millor que passi a ser una llengua d'arxiu i biblioteca? Hi ha noruecs i nigerians, i nord-americans, i espanyols, que serien partidaris de la desaparició de totes les llengües menys una. «Per un presumpte benefici utilitari immediat: així ens entendríem tots», dirien. Però si algú pensa per un moment que la qüestió pot ser més complexa, i que no és gens clar que les llengües i els pensaments que s'hi formulen siguin intercanviables, contestarà que és millor que el català persisteixi. I, una vegada presa aquesta decisió, la resta és una qüestió de coherència i d'aprofitar els mitjans disponibles.

Fuster era valencià. Això li donà algun avantatge teòric. A diferència dels intel·lectuals catalans coetanis, en cap moment no pensà que el que passava

a la resta dels territoris no fos decisiu. La llengua i la cultura catalanes al País Valencià, cap a mitjan segle xx, tenien una posició tan fràgil que era impossible pensar en una continuïtat sense els recursos i els suports que poguessin procedir dels altres territoris —de Catalunya, fonamentalment, que tenia una posició demogràfica, econòmica i política més forta. A Catalunya, en canvi, es tendia a pensar que la llengua i la cultura es podien salvar encara que caiguessin a la Catalunya del Nord, a la Franja de Ponent, al País Valencià i a les Balears. Naturalment, es valoraven molt les aportacions culturals que procedien d'aquests territoris, però no es consideraven essencials.

Una de les primeres idees polítiques formulades per Fuster apuntava precisament a la necessitat de superar aquestes inèrcies segregacionistes. Concretament, deia que el catalanisme seria un moviment incomplet i mancat de la força necessària mentre no fos conscient que calia suscitar la unitat d'esforços de tots els territoris. Això era l'any 1950, i la seva posició no va variar mai en aquesta qüestió.

Com a intel·lectual, li corresponia col·laborar a suscitar aquesta consciència d'unitat al País Valencià; però no sols allí. Així, el mateix any que publica *Nosaltres els valencians* surt també de la impremta *Qüestió de noms*, i al mateix temps que reivindica la denominació *País Valencià* posa en circulació la denominació *Països Catalans*. Per a la dictadura, el País Valencià era *el Levante*; per a l'Estat francès i l'espanyol, els Països Catalans no existien, i utilitzaven tots els recursos oficials per a negar-los: des dels mapes escolars fins a la divisió administrativa. En canvi, aquestes denominacions començaren a ser usades per les minories cultes i a veure's impreses assíduament en llibres i en pamflets. I no solament això, sinó que van ser assumits amb tota naturalitat pels grups polítics clandestins que anaven sorgint. Així, de la mateixa manera que aparegué la Unió Democràtica del País Valencià, al cap d'un temps aparegué un Partit Socialista del País Valencià, i àdhuc el Partit Comunista d'Espanya, que fins aleshores havia tingut una estructura provincial, sentí la necessitat de dir-se Partit Comunista del País Valencià, i els sindicats Comissions Obreres i UGT volgueren allargar les seves sigles amb un PV

de *País Valencià*. La influència política de Fuster va ser tan extensa i tan intensa que tots aquests partits i sindicats acceptaren no tan sols el nom, sinó també la senyera catalana. I no únicament els símbols, sinó també les reivindicacions d'autonomia política.

Però llavors, justament quan la qüestió de l'Estatut havia de començar a concretar-se, l'Estat i els sectors valencians més reaccionaris, amb la complicitat de la premsa, promogueren l'anomenada «Batalla de València». Tots els símbols i noms que suggerien la unitat dels Països Catalans van ser impugnats per la dreta espanyolista i, de vegades, també per alguns sectors de l'esquerra, tot i que l'esquerra no acudí mai a la violència: la bandera, el nom del país, el nom de la llengua... Hi hagué atemptats amb bombes contra Fuster i contra el filòleg Manuel Sanchis Guarner, llibreries incendiades i amenaces i agressions a polítics d'esquerra. Les oficines governamentals van permetre que els grups violents d'extrema dreta rebentessin actes culturals i campessin al seu aire. I, després d'haver suscitat ells mateixos aquesta olla de grills en què es convertí la societat valenciana entre 1977 i 1982, els partits espanyols majoritaris proposaren la solució: un estatut d'autonomia aigualit i una cessió absoluta en els símbols: *Comunitat Valenciana* en lloc de *País Valencià*, senyera amb el blau en lloc de la quadribarrada, exclusió del terme *català* com a nom de la llengua...

En 1983, però, el conseller Ciprià Ciscar aconseguí que fos aprovada la Llei d'ús i ensenyament del valencià. I, en 1984, l'editor Eliseu Climent engegà la publicació del setmanari *El Temps*. Fuster estigué al darrere de totes dues operacions i les animà pel mateix motiu: la derrota política no impedia, no havia d'impedir, fer progressos culturals. La cultura que es fes al País Valencià havia de ser una cultura feta en català. I en els anys següents, certament, es van corregir algunes deficiències. L'ús del català a les escoles i instituts es generalitzà en algunes comarques densament poblades. Començà a penetrar en l'Administració local, en

la nomenclatura dels carrers, en el nom de les persones. Des del punt de vista cultural, s'avançava. El terreny de la política, en canvi, es mantenia ambigua-ment advers. El PSOE, que podia tolerar en alguns casos una certa valencianització cultural, era un partit sucursalista espanyol.

A Catalunya, ni Tarradellas ni Pujol no van creure en la possibilitat de fomentar d'una manera oberta la unitat dels Països Catalans. Però els governs de Pujol sempre van subvencionar una part de la cultura catalana que es feia al País Valencià i, evidentment, donaren suport a la construcció dels repetidors que permetien que els canals de ràdio i televisió públics catalans es poguessin sintonitzar arreu del País Valencià. El PSOE, segons qui hi hagués al Ministeri o a la Delegació del Govern, deixava fer. El PSOE del País Valencià no era ni homogèniament ni obstinadament anticatalanista. Però en 1995, tres anys després de la mort de Fuster, el PP accedia al govern autonòmic i, llavors, la impressió va ser que la posició que havia representat Fuster havia quedat definitivament liquidada.

No va ser aquest el cas, però: l'escolarització en català es mantingué en els mateixos nivells que s'havien assolit i fins i tot s'eixamplà; les editorials suportaren bé el canvi polític; el nombre d'escriptors continuà creixent; aparegueren una considerable quantitat de grups que començaren a cantar en català cançons amb lletres molt crítiques. La imatge del país que transmetien els mitjans de comunicació submisos al poder era repugnant. El PP actuava com una aplanadora. Però la cultura creada pels fusterians no semblava feble: estava limitada en difusió, però era resistent i combativa, més combativa que a Catalunya o a les Balears. Al capdavant, tot el que semblava haver creat el PP se n'anà avall amb la crisi econòmica que començà l'any 2008 i que anà arruïnant el país fins al 2015. Després d'aquesta data, fins i tot hi hagué una oportunitat política per a fer catalanisme, que els dirigents del Bloc Nacionalista Valencià desaprofitaren. ■

Joan Fuster i la divulgació d'un clàssic: l'*Antologia poètica* d'Ausiàs Marc

Míriam Ruiz-Ruano

Filòloga. Professora a la Universitat Autònoma de Barcelona

En el conegut assaig publicat l'any 1981 amb el títol *Per què llegir els clàssics*, l'escriptor italià Italo Calvino sostenia que un autor o una obra que mereix aquesta consideració ens arriba portant l'empremta de totes les lectures que han precedit la nostra i també la que ha deixat en les cultures que ha travessat. Quan Joan Fuster va començar a llegir els versos del seu conterrani Ausiàs Marc a finals de la dècada dels quaranta del segle passat, va rebre, doncs, també tot aquest llegat. El gran poeta del quatre-cents havia estat objecte d'estudi per part de diversos filòlegs i historiadors de la literatura en el segle XIX, com Manuel Milà i Fontanals o Marcelino Menéndez Pelayo, entre d'altres, que el veien com un poeta italianitzat seguidor del Petrarca. En els anys 1912-1914, el filòleg rossellonès Amadeu Pagès va fer-ne una primera edició crítica, publicada al costat de l'estudi biogràfic *Auzias March et ses prédécesseurs*, que presentava el poeta de Gandia com un «*trobador attardé*», un simple epígon de la tradició trobadoresca que havia florit durant els segles anteriors. Tant en el primer cas com en el segon, Marc no deixa d'ésser patrimoni d'erudits. Vet aquí, doncs, la necessitat de subratllar la importància de l'*Antologia poètica* de l'Editorial Selecta que va preparar Joan Fuster i que veié la llum el 1959, any de celebració del cinquè centenari de la mort del poeta. Aquest volum contribueix decisivament a canonitzar Marc en el segle XX.

Quan Fuster començà a preparar l'*Antologia poètica*, —inicialment encomanada a Gabriel Ferrater, fins aleshores només crític—, ja feia uns quants anys que llegia el poeta medieval: en el seu llibre de poesia *Terra en la boca* (1954), trobem una peça titulada precisament «Homenatge a Ausiàs March» que data de 1949 i que demostra ja una gran familiaritat amb la seva obra. Al llarg de la dècada dels cinquanta, Fuster

també n'havia fet una lectura atenta en qualitat de crític i assagista. Ho proven títols com *La poesia catalana fins a la Renaixença* i «*Temas de Ausias March: poeta antiguo y bien enamorado*», tots dos de 1954, *La poesia catalana*, de 1956, i «*Ausias March, entre el cuerpo y el alma*», de 1958. En rebre l'encàrrec de l'editorial Selecta, Fuster ja concebia l'autor de «*Veles e vents*» com un clàssic de la tradició pròpia dels Països Catalans que defensava en altres escrits. El seu objectiu era divulgar-lo com a tal entre un públic lector no especialitzat, una operació que exigia dues estratègies: d'una banda, presentar-lo en un format més accessible; de l'altra, destacar-ne el valor actual, la vigència per a un lector contemporani.

L'*Antologia poètica* oferia els versos marquiens amb ortografia regularitzada —criteri que ja havien seguit les antologies anteriors: la barcelonina de Joan Estelrich, de 1918, i la valenciana d'Enric Navarro, de 1934—, en part per donar una alternativa al model de la col·lecció «Els Nostres Clàssics» de l'editorial Barcino. Així ho explicava Fuster: «Aleshores aquesta col·lecció no era tan seriosa com ara. Tenia de bo, per al lector corrent com ara jo, que emprava una ortografia moderna, sense els trencacaps dels manuscrits medievals que fan molt feixuc, per exemple, l'accés a l'Ausiàs de Bohigas»¹. L'*Antologia poètica* actualitza ortogràficament el text fixat en l'edició de Pere Bohigas (1952-1959) introduint-hi, això sí, alguns canvis quant a puntuació. Fuster va seguir aquesta línia de pensament encara en dècades posteriors, com es pot veure en una carta a Germà Colón de 1971: «“Els Nostres Clàssics” són llibres per a erudits [...] i els nostres han d'adreçar-se al lector culte *corrent*. Per això modernitzarem l'ortografia i reduïrem l'anotació al mínim imprescindible. També ens limitarem a publicar textos que tinguen un cert interès literari, i no

¹ Joan FUSTER, *Correspondència 3*, Antoni Furió (dir.), 3i4, València 1999, p. 220.

simples “textos d’idioma” com fa en Casacuberta»². Probablement per coherència amb aquest plantejament, Selecta va suggerir a l’autor de Sueca acompanyar els poemes de Marc, no pas amb notes a peu de pàgina (que desviarien massa l’atenció del lector), sinó amb «traduccions» al català actual i en prosa. Encara que poc convençut, Fuster admetia en el pròleg a l’antologia (posteriorment titulat, significativament, «Vigència d’Ausiàs March») que aquesta era l’opció menys dolenta per a orientar el lector en cas de dubte. Així, trasllada els versos cercant la literalitat, i no la paràfrasi, per tal que la interferència sigui mínima. Aquesta perspectiva és ben significativa: Fuster reconeix explícitament que ell no és un especialista en el poeta de Gandia i que no pretén guiar el lector fins a la mateixa interpretació que ell ha fet dels versos, com si aquesta fos la «veritat» que els filòlegs han cercat a la llum de la biografia i de la història. Amb el plantejament de l’*Antologia poètica*, Fuster aposta per la figura del lector: convé aplanar-li el camí i facilitar-li recursos perquè sigui aquest, ben armat, qui pugui fer la seva pròpia interpretació del clàssic valencià. L’experiència del curador pot servir com a ajut, però en cap cas no ha de constrènyer a una única interpretació «correcta». En aquest sentit, Fuster es presenta com un lector —lúcid i perspicaç— que ajuda un altre lector.

La consciència que tot clàssic té, necessàriament, un valor que el fa atractiu en el present i, alhora, un cert caràcter privatiu d’una època resulta admirable en els escrits fusterians: «Potser serà tan estrany a la gent d’aleshores com ens ho és a nosaltres, ara, l’escolasticisme d’Ausiàs March, davant el qual no cap més que un respecte i una admiració arqueològics. De tot el passat literari, hom salva certes afinitats relatives»³. Aquest és el criteri principal a l’hora de seleccionar els poemes per a l’*Antologia poètica*. És interessant acarar-lo al que segueix Pere Bohigas en el volum *Pàgines escollides d’Ausiàs March*, de 1959. En aquest segon cas, l’antòleg, igualment conscient que hi ha aspectes d’un clàssic que caduquen, vol oferir un tast dels versos que puguin resultar actuals per a un lector contemporani, però sense deixar de banda certs elements històrics: «Per al comentarista,

tot té interès, i uns aspectes li serviran per a explicar-ne d’altres; per al lector de poesia, en canvi, hi ha coses que han envellit i d’altres que perduren. En la present selecció hem intentat de presentar aquestes darreres, fent, però, algunes concessions —petites certament— a alguns aspectes de la poesia ausiasmarquiana que són fruit de la seva època, els quals sembla que venen a completar el perfil del poeta»⁴. A través de les seves respectives antologies, tant Fuster com Bohigas pretenen fer arribar Marc al lector comú com un clàssic. Ara bé, com hem pogut llegir en els fragments anteriors, la concepció que en tenen no és exactament la mateixa, perquè una de les condicions *sine qua non* per a Fuster és precisament «desarqueologitzar» el poeta, és a dir, sotreure’l a la lectura d’aquells elements històrics que només puguin guardar un cert interès per als erudits. En què consisteix, doncs, la vigència d’Ausiàs March per a Fuster? Els poemes triats i el pròleg de l’antologia demostren que allò que el fascina és el dramatisme introspectiu de Marc, l’home tancat en els seus dilemes i contradiccions.

El volum recull en total vint-i-set composicions i pràcticament en totes hi apareix el poeta amorós; no hi ha representació dels versos de caràcter marcadament moral ni de peces més aviat circumstancials. Quant a models retòrics, la proposta de Fuster es revela tan clara com la del contingut: aposta pel Marc més imaginatiu i imatjat. De les cinc primeres peces de l’antologia, quatre arrenquen amb un símil, per exemple. També queda seduït per passatges que formulen retòricament el drama angoixat del poeta: en la peça 11 («¿Quins tan segurs consells vas encercant?») la vida i la mort esdevenen al·legories i, mentre aquesta última és amable i plaent al jo líric i surt a abraçar-lo, la vida és una figura tètrica que infon basarda.

Val a dir que la proposta estètica que hi ha rere la selecció de peces és força convencional i s’assembla a la d’Enric Navarro, de 1934. Les coincidències, però, en cap cas no treuen mèrit al conjunt de la proposta fusteriana: oferir un clàssic «desarqueologitzat» en tots els sentits (respecte a temes, retòrica, format...) que el lector contemporani pugui arribar a fer seu. ■

² Joan FUSTER, *Correspondència 4*, 2000, p. 511. La cursiva és de l’autor.

³ Joan FUSTER, *Correspondència 2*, p. 105-106.

⁴ Pere BOHIGAS, «Nota preliminar» dins *Pàgines escollides d’Ausiàs March*, Ed. Barcino, Barcelona 1959.

La revolucionària significació de Joan Fuster com a intel·lectual català

Josep Guia

Professor. Universitat de València

Amb motiu de l'Any Fuster s'escriu molt sobre aquest escriptor i la seva obra, però no s'ha posat de manifest un aspecte central —per a mi, el més important i definitori— de la seva producció i actuació com a intel·lectual català. Fuster ha marcat un punt d'inflexió, un abans i un després, en el món cultural dels Països Catalans, en diversos àmbits, però el que tracto en aquest article crec que és el bàsic, sobre el qual recolzen tots els altres.

Quan el seu gran amic Vicent Ventura va aplicar a Fuster l'expressió «xamba genètica» —feta servir abans per Fuster, en un dels seus aforismes, com a referència genèrica—, ja apunta a la singularitat del personatge en el context del País Valencià, sense més precisions. Efectivament, com bé ho glossava Ventura, en la Sueca natal, al si d'una família carlina i religiosa, amb una guerra de tres anys, quan en tenia entre tretze i setze, i amb una postguerra de repressió i d'esterilitat cultural absoluta, era impensable que un jove, voraç lector del que podia aconseguir llegir, pogués arribar a tenir un bagatge cultural d'ampli i pregon abast. Un bagatge cultural que va sorprendre els intel·lectuals catalans de l'exili, amb els quals va entrar en contacte, a partir de 1950, i que va deixar bocabadats i gratament sorpresos els intel·lectuals de l'interior, amb en Carles Riba al capdavant.

Algú podria pensar que aquell punt d'inflexió fusterià era evident per al País Valencià, on per primera vegada emergia una veu que anava més enllà del valencianisme possibilista a l'ús, un valencianisme que transitava per les escletxes marginals que permetia la situació política espanyola (tant sota la dictadura com, abans, sota la monarquia o en la república), amb cursets de llengua de Lo Rat Penat, Jocs Florals, edicions precàries, articles col·locats en revistes festives o religioses, conferències amb delegat governatiu, etc. Més enllà, doncs, de tot això i sense menystenir tot això —que tingué la seva importància, testimoni de resistència i nexa de continuïtat—, la veu de Fuster s'alçà preconitzant una

nova «decisió de futur», tot un projecte de redreçament nacional dels valencians, dintre de la catalanitat. Però si reduïrem aquesta revolució fusteriana només a l'àmbit del País Valencià ens enganyaríem.

Ens enganyaríem per dues raons. En primer lloc, perquè Fuster planteja, també, el redreçament nacional de tots els catalans en el conjunt de la nació catalana completa, i, per bé que aquesta exigència de Fuster no era estrictament una novetat en el catalanisme, sí que va ser ell qui la formulà amb més insistència, clari-vidència i contundència. I, en segon lloc —i aquest és el rovell de l'ou de la significació de Joan Fuster com a intel·lectual català—, perquè és el primer intel·lectual que trenca amb els intel·lectuals i polítics espanyols que sempre han volgut involucrar-nos en el seu projecte nacional-imperial. I els diu de tot, sense complexos, amb coratge i amb coneixement de causa, ja que els coneixia bé, se'ls havia llegit i rellegit. Cap intel·lectual català, abans i després de Fuster, no ha gosat denunciar els membres més sonats de la intel·lectualitat espanyola com ho ha fet ell, que ja no fa crides a l'entesa amb els espanyols que no ens volen respectar ni entendre. Al contrari: abandona l'«Escolta Espanya la veu d'un fill / que et parla en llengua no castellana», de Joan Maragall; la «catalanització d'Espanya» i l'«encaix amb Espanya», de Jaume Vicens Vives; l'«Escolta, Sepharad», de Salvador Espriu. I ho diu. Alguns altres potser ho havien pensat, això, però no gosaven dir-ho.

En el llibre *Contra Unamuno y los demás* (1975), que recull escrits de Fuster en castellà facilitant que tota la patuleia dels hereus d'Unamuno i «los demás» se'l llegiren, descriu els historiadors espanyols com «unos "patriotas" de tomo y lomo»:

«Los "historiadores", por principio, suelen ser unos patriotas de tomo y lomo [...]. Un prejuicio "ideológico" se interpone. Siempre. O casi siempre. El "prejuicio", en la "Historia de España", a menudo se llama don Marcelino Menéndez y Pelayo. Ni siquiera Vicens y

Soldevila escaparon a esa fascinación».

L'any anterior, en un article en el *Tele/Exprés*, Fuster els designava com «*la cacharrería de la historia*»:

«*Todos son lobos de la misma camada, si vale la locución folklórica: Sánchez, Castro y Lain (que no acaba de darse cuenta de que lo es). Para ellos, España no es una "historia" a dilucidar, sino un "problema" o un "programa". Lo cual no encaja con el "rigor científico". Es otro asunto.*» («*La cacharrería de la historia*», *Tele/Exprés*, 27-5-1974)

Però Fuster ja anava posant el dit a la nafra de l'espanyolisme historiogràfic des de molt abans, i posteriorment també, qualificant els protagonistes, amb noms i cognoms, com a colla intoxicadora:

«De qui en seria la culpa? No encara d'Américo Castro, és clar: qüestió de cronologia, i no d'altra cosa. De Menéndez Pidal? De don Antonio Ballesteros? De Lafuente?... Del P. Mariana? [...] una intoxicadora tradició historiogràfica.» («Tema d'història», 1963)

«El nacionalisme espanyol perpetua les seves intoxicacions sota l'aparença de la "història".» (Pròleg a *Franco i l'espanyolisme*, 1979)

Al costat d'aquestes denúncies dels historiadors espanyols, també reben la punyent crítica fusteriana els polítics, amb textos d'una claredat i d'una clarividència envejables, com ara aquests:

«Ha estat furiosament nacionalista allò que fa uns quants anys certs papers clandestins denominaven "la oligarquia latifundista semifeudal castellano-andaluz"... D'ella són tributaris don Carrillo, el Felipe González, don Joaquín Ruiz: tant com el *tinglado* oficial... No n'hem d'esperar res: no hem d'esperar res del seu "nacionalisme", que els ve de les mameles ancestrals del conde-duque de Olivares, i que els fa "objectivament" solidaris de Maeztu, dels Primos, d'Onésimo Redondo. O "ells" renunciïn al seu "nacionalisme", o els altres haurem de ser "nacionalistes".» («Contra el nacionalisme», *Avui*, 19-5-1976).

«Una esquerra crítica, en l'espai de l'Estat espanyol, no la veig possible. I si ho fos, hauria de començar per això: per desmitificar el nacionalisme espanyol. L'espanyolisme no és una simple confecció de la dreta: és una confecció "espanyola". Amb l'aval de *don Salvador de Madariaga*, "espanyol professional", per entendre'ns. I amb més ajudes: Besteiro, Negrín, Durruti. L'esquerra "espanyola" s'ha caracteritzat sempre per la seva innocència, i pel seu

"espanyolisme" rabiós. Entre Calvo Sotelo i el doctor Negrín hi havia més afinitats que diferències...» (Pròleg a *Franco i l'espanyolisme*, 1979)

Sempre m'ha cridat l'atenció que els argumentats i precisos impropis de Fuster envers polítics i intel·lectuals espanyols, amb noms i cognoms, no han estat replicats pels destinataris ni pels seus seguidors. Potser no gosaven fer-ho per no sortir-ne més malparats encara, tement l'abast de l'erudició de Fuster i, alhora, el seu estil assagístic esmolat. Però aquesta valentia i aquesta alçada intel·lectual de l'escriptor de Sueca no han estat generalment seguides pels intel·lectuals i els polítics catalans d'avui, potser perquè no estan prou segurs d'ells mateixos, ni en bagatge cultural ni en independència personal. I això els fa covards. Contra un dels tòpics que se solen fer servir per a justificar aquesta covardia, Fuster va dir:

«El presumpte "pactisme" ancestral és una límpida mentida dels historiadors i dels ideòlegs [...]; em sembla trist i estúpid que, per ser catalans, automàticament ens proclamem "pactistes". No hem estat especialment "pactistes", si no fou per obligació: l'obligació del vençut, que espera no ser-ho del tot, és el "pacte". [...] Jo només voldria advertir, ara, que en la història de la Catalunya estricta, i en la de tots els Països Catalans, cada "pacte" ha estat una claudicació, i que tot això del "pactisme" com a mecanisme polític és i serà una burla. "Pactar" és "perdre": sempre. Malgrat els aparents avantatges provisionals.» («Aprensions a propòsit del *pactisme*», *Serra d'Or*, març 1979)

Amb tot, cal reconèixer que sí que hi ha polítics i intel·lectuals catalans d'avui que es poden dir fusterians, en el sentit central d'aquest article, és a dir, en la confrontació desinhibida amb l'espanyolisme, com Quim Torra, Lluís Llach, Vicent Partal, Maria Conca o Bartomeu Mestre, per exemple. I bastants més. De fet, podríem dir que Joan Fuster és el precedent de la «confrontació intel·ligent» que preconitzen Carles Puigdemont i el Consell per la República. ■

Josep Guia escoltant el mestre Fuster. Sueca, 1986. Foto: Vicent Ferrí

Enric Sòria: «Fuster deia que la polèmica és inspiradora»

Agnès Toda i Bonet

A Barcelona, en ple sol d'estiu, mentre la gent es dirigeix cap a la platja a refrescar-se una mica, parlem d'una manera distesa i amena, però també aprofundida, amb el poeta i assagista Enric Sòria (Oliva, 1958) perquè, com a comissari de l'Any Fuster a Catalunya, ens endinsi una mica més en el coneixement d'aquest altre escriptor valencià.

Qui és/era Joan Fuster?

És difícil resumir-ho. Era un escriptor, un assagista i una persona preocupada pel seu país, per l'idioma, per la gent i, com a intel·lectual, amb una voluntat d'incidència en la societat. Viatjava i tenia una vida atrafegada més que ell no deia. Al cap i a la fi, una vida d'escriptor...

Com es fa Joan Fuster?

És un misteri. Ell no provenia d'una família amb una gran sedimentació cultural. El seu pare era tallista d'imatges religioses, i la seua mare, una mestressa de casa, amb uns orígens bàsicament agrícoles. Però ell va poder estudiar perquè el pare era professor de dibuix i, així, el fill tenia descomptes. Des de molt jove li agradava molt llegir, ho devorava tot. A part d'això, li va venir curiositat per tota mena d'assumptes. També sorprèn l'interès que va mostrar des de ben jove per la literatura catalana, en uns anys com aquells, en què l'idioma estava pràcticament segregat.

Com aconseguix estendre la seva veu?

En realitat no es quedava tant a casa com deia. Ell es va dedicar a construir-se la imatge de l'home que es queda a Sueca, quiet, llegint, però també va girar prou, sobretot a Barcelona i a Mallorca. Va connectar amb les revistes de l'exili català i va fer una sèrie d'amics epistolars, com Bartra i Riera Llorca. En aquell temps, també va conèixer Josep Maria de Casacuberta, que llavors baixava molt a València. De fet, l'introduïdor de Fuster a Barcelona va ser sobretot Casacuberta.

Vida i obra anaven de bracet?

A ell el que li importava més era l'obra. Ho diu en el primer llibre en prosa que va escriure, *Les originalitats*, que va ser el segon que va publicar. Hi diu que el reflex d'una persona és la seua obra i que en l'obra, si se segueix amb determinació, hi ha l'home sencer. Es va considerar sempre un assagista. La resta de coses les havia fetes perquè s'havien de fer.

Què n'hem de destacar?

Com a reflexionador sobre el País Valencià i els Països Catalans, té molta importància. Al País Valencià representa un abans i un després, però literàriament, dins del sector en què ell treballava, els llibres amb els quals més s'identificava eren uns altres. En els pròpiament assagístics, podia ser més insolent, recórrer a un altre estil i parlar de tot.

Què representa per al País Valencià? I per als Països Catalans?

En el cas del País Valencià, és molt important per a la imatge que els valencians tenen d'ells mateixos: *Nosaltres els valencians*, per al valencianisme, significa un punt d'inflexió. Després de Fuster ja no es pensa el País Valencià de la mateixa manera. Fins i tot la gent que hi està en contra l'ha de tenir en compte, perquè és inevitable. En relació als Països Catalans, va presentar la tesi que tots els qui parlem català som els mateixos, malgrat que la història faci que no ho

sembla; en aquest sentit, va ser molt revulsiu, perquè no s'havia dit mai tan clarament, i durant la Transició va ser molt important.

On som, en relació amb tots aquells objectius? Anem pel bon camí o estem perdent bous i esquelles?

Al País Valencià, Fuster va ser una proposta trenadora, però la seua repercussió política i social ha tingut un èxit relatiu. I la seua idea de Països Catalans no s'ha pogut acabar de resoldre, a causa de les divisions regionals, i més tard autonòmiques, tal com es veu des de l'àmbit editorial, l'àmbit cultural i l'àmbit polític. Les diferències continuen existint i els entrebancs administratius també. De fet, ara hi ha una discussió latent: si plantejar clarament la idea de Països Catalans com a objectiu polític immediat, sabent que la societat valenciana en termes generals la rebutja, té sentit. És un debat en relació amb la proposta fusteriana de què som i cap on anem.

Però Fuster és molt important en un altre aspecte que no es diu tant: al País Valencià ens ha ensenyat a escriure a tots els qui escrivim en valencià. La seua obra és molt brillant, ordenada i clara. Joan Ferraté em va reconèixer que la prosa de Fuster era la millor prosa d'idees que hi havia en aquell moment, millor fins i tot que la de Pla. En aquest sentit, també va ser una lliçó: escriure d'una manera clara, amena i eficaç i que enganxi el lector.

És molt significatiu, també, com s'ha llegit i la repercussió que ha tingut. En certa manera, sí que va aconseguir el seu desig de relligar la cultura catalana i posar en contacte les persones que parlaven la mateixa llengua, i va obtenir que en els tres territoris (el País Valencià, Catalunya i les Illes) el sentissin seu.

I sense Joan Fuster, on seríem?

No ho sabria dir, com haurien anat les coses sense Fuster. Probablement haurien anat pitjor i la cultura en la nostra llengua al País Valencià seria més deficiària del que ja és. I també m'imagino que ens hauria faltat un revulsiu molt vàlid.

Joan Fuster també té detractors de molts tipus. Què se'ls pot dir?

Entre els espanyolistes, que hi haja detractors és el que toca: Fuster volia crítics. Ell sempre deia que la polèmica era inspiradora i que una bona discussió t'ajuda a entendre millor les teues pròpies idees i a perfeccionar-les. Quan es fa una proposta forta com la que hi ha en *Nosaltres els valencians*, ell esperava un debat agitador i aclaridor. L'ideal hauria estat que la gent que pensava en la societat reflexionés, digués el que hi tingués a dir i es fes més llum; però, en un context com el del franquisme, això no es va poder fer bé, perquè tot havia de ser catacumbal. En qualsevol cas, hi ha idees seues que es poden discutir. Estava radicalment en contra del regionalisme «ben entès», perquè donava per descomptat que encobria el sucursalisme i la supeditació a l'espanyolisme de sempre. I en aquest atac sistemàtic a la simbologia regional va ser molt dur. El regionalisme folclòric estava amarad de franquisme; però, és clar, si l'elimines tot, què queda? La gent s'identifica amb aquestes coses... Certament, hauria pogut ser més tàctic o més respectuós amb els sentiments folclòrics de la gent, perquè constituïen l'únic sentit identitari que hi havia. Això fa comprensible que un determinat valencianisme el criticués.

I als qui van atemptar contra ell?

Aquests eren l'extrema dreta, provinent directament del franquisme. Ara bé, fins i tot dins del nacionalisme valencià, Fuster ha generat debat; però, quan el debat es va poder fer públic —bastants anys després de *Nosaltres els valencians*, quan hi havia més democràcia—, ell ja estava per unes altres coses i, comprensiblement, li feia molta mandra discutir, matisar o revisar papers vells. Quant a l'atemptat, en aquell moment no se'n va investigar l'autoria, però la podem imaginar. L'extrema dreta era i és molt contundent al País Valencià, i es va sentir molt rabiosa davant

un personatge clarament nacionalista i d'esquerres, i, a més, influent. Tota acció té una reacció. Al País Valencià la dreta dura i l'extrema dreta es van sentir molt mortificades i alarmades per un discurs com el de Fuster. I l'auge que va tenir el nacionalisme valencià durant la Transició, que va arribar a amarar una mica els partits d'esquerra, va inquietar molt aquells sectors. Això el van demonitzar molt, justament perquè aquest discurs era eficaç en àmbits intel·lectuals i socials relativament amplis. D'una altra banda, la idea de Països Catalans inquietava un partit com la UCD de Madrid, juntament amb estructures profundes de l'Estat, perquè podia implicar un canvi en l'equilibri de forces, cosa que va causar que les posicions més bel·ligerants de la dreta valenciana reberen suport institucional.

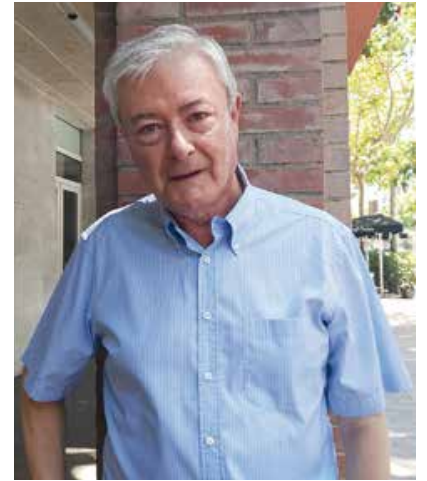
Què s'hauria d'aconseguir aquest Any Fuster? S'assolirà?

Un objectiu és, des del punt de vista més acadèmic, estudiar millor i aprofundir l'obra de l'autor. I n'hi ha un altre que potser és més important: donar a conèixer la seua obra. A Catalunya, i en general, costa molt. L'assaig és un gènere poc valorat i hi ha la falsa idea que té data de caducitat, perquè es refereix a assumptes quotidians, que perden actualitat de premsa, i no s'entén que, si l'assagista és agut i escriu bé, el que ha dit és sempre actualitzable. Cal donar-lo a conèixer sobretot a les generacions joves, que no troben fàcilment les obres de Fuster a les llibreries. Cal valorar l'eficàcia que continua tenint la seua manera d'escriure i de plantejar els temes. S'ha de divulgar-lo de cara a les generacions que no el coneixen, tant a l'interior com a l'exterior, perquè creiem que l'escriptor de Sueca pot tenir una projecció més gran que la que ha tingut fins ara. Després pot haver-hi objectius secundaris, com és valorar més determinats aspectes de la seua obra que han quedat una mica oblidats, com ara la seua poesia —que és millor del que s'ha dit— o els aforismes...

S'estan editant traduccions que va fer Joan Fuster amb Josep Palacios de Camus o altres autors; s'estan fent traduccions de llibres seus a altres idiomes; hi ha un llibre d'entrevistes a Fuster que n'incorpora de força desconegudes i també s'han publicat o estan a punt de publicar-se antologies, llibres sobre la seua figura (jo mateix en prepare un, entre molts altres). Després hi ha el projecte de recollir de manera exhaustiva els seus articles de premsa, que són molt interessants. Que tot això ho provoqui l'Any Fuster està molt bé.

D'una altra banda, com que Joan Fuster va publicar a Barcelona, València i Mallorca, és significatiu

que l'Any Fuster se celebre en totes tres autonomies. Fins on jo sé, és la primera vegada que passa, i demostra que el seu treball a favor d'una cultura catalana unida i completa va tenir algun ressò. D'alguna manera, tots ens identifiquem amb la seva obra.

També és significatiu que hagen coincidit l'Any Fuster i l'Any Ferrater perquè, durant el franquisme van ser les dues persones que van reflexionar amb més penetració sobre la cultura catalana del moment. Seria interessant tractar conjuntament la seva visió il·luminadora i crítica i com veien la cultura catalana.

Com el vas conèixer, tu, Joan Fuster, i per què et vas endinsar en la seva obra?

Era inevitable conèixer-lo, formava part de la gent que hi havia allí, al País Valencià, entre els qui promovien la cultura en la nostra llengua. En una determinada època vaig treballar com a periodista en *El Temps* i anàvem coincidint i xerràvem una mica. I així com que tothom anava a sa casa a parlar amb ell, jo era discret en això: no gosava molestar-lo. No anava a sa casa, a Sueca; parlàvem quan era l'ocasió i ja està. Fins que vaig escriure un llibre, el meu primer dietari, *Mentre parlem*, en què ell eixia, i li'l vaig enviar. I aleshores em va arribar la informació que Fuster em volia conèixer. I vaig anar allà i vam estar xerrant, vam dinar junts i vam fer una sobretaula inacabable. I l'altra vegada que vaig xerrar molt amb ell va ser quan li vaig fer una entrevista per a la revista *L'illa*; em va dir que, excepte de política, podíem parlar de tot. I ho vam fer. Vam quedar que, quan fes més bon temps, tornàrem a quedar, però es va morir, i ja no hi va haver més ocasió.

De molt jovenet, vaig llegir *Nosaltres els valencians* —potser era el segon llibre que jo llegia en valencià—. Al cap de poc, vaig llegir un seu volum d'aforismes, *Judicis finals*, i em va entusiasmar, pel to, per la ironia, per la mil·limetrada destresa que feia servir, deixada caure com si res. A partir d'aleshores, vaig anar devorant tot el que vaig trobar d'ell. A part d'entusiasmar-me, era una persona que tenia a prop i que parlava d'assumptes que m'afectaven directament i que per a mi també eren importants. ■

A propòsit de la preposició «excepte»

Carles Riera

La preposició *excepte* pertany al grup de preposicions procedents de participis, actuals o etimològics¹, com *llevat*, *tret* i *salvat*, les quals expressen «una relació que denota exclusió» (DIEC, s. v. *llevat*). Notem que la partícula *llevat* pot anar seguida de la preposició *de* (*llevat de*), que *tret* hi va rarament i que *excepte* i *salvat* no hi van mai. Exemples:

Llevat (o **salvat**) *error o omissió* / **Llevat d'uns quants, tots foren empresonats** / **Tret de comptats casos, els malalts d'hepatitis se salven** / *Aquesta regla es compleix sempre **tret** en el cas esmentat* (notem que *tret* va seguit de la preposició *en*, cosa que emmena l'elisió de l'altra possible preposició, *de*) / *Va venir tothom **excepte** el seu germà* / *Això es compleix sempre **excepte** en el cas citat* / *Li va deixar tots els seus béns, **salvat** la casa pairal*.

Cal tenir en compte que, en anglès, la preposició *except* (corresponent a la nostra *excepte*) ha d'anar seguida de la preposició *for*, formant el conjunt *except for* quan es tracta d'una excepció específica, no general. Exemple²: *The king has always ruled, **excepte for** a brief period in the 1970s* = *El rei ha regnat sempre, **excepte durant** un breu període en els anys setanta* (notem que el *for* anglès correspon al català *durant*).

Doncs bé, creiem que també s'ha d'admetre, en català, la combinació *excepte per* (paral·lela a l'anglesa *except for*) quan s'hi sobreentén *excepte per l'existència de* (equivalent a *si no fos per l'existència de*), com s'esdevé en els exemples següents:

1) *El local era gairebé buit, **excepte per** un parell de cambrers que recollien els gots i un home solitari, de cinquanta i tants anys, que seia en una cadira* (notem que s'hi sobreentén *excepte per l'existència d'* i que equival a *si no fos per l'existència d'*).

2) *Veu una magnífica mansió dels anys trenta en*

*excel·lent estat, **excepte per** alguna finestra trencada* (cas anàleg a l'anterior).

3) *L'hipocamp presenta un aspecte quasi normal, **excepte per** una lleugera dispersió en la capa 1 i per una petita ectòpia puntual* (cas anàleg als dos anteriors).

3) *Graellsia isabelae* és una papallona que, en tot el món, sols es troba a la península Ibèrica, **excepte per** alguna població petita que hi ha als Alps (cas anàleg als tres anteriors).

4) *El brot català sembla que ha evolucionat amb les seves pròpies dinàmiques, bastant relacionat amb el seu pes de població en el conjunt de l'Estat, **excepte per** un parell de pics més sobtats al començament, el dia 17 de març i al cap d'un mes, el dia 16 d'abril* (cas anàleg als quatre anteriors).

5) *Vaig entrar i vaig descobrir una habitació enfosquida, **excepte per** una única làmpada petita que il·luminava l'estança del microscopi amb el qual ell estava treballant* (cas anàleg als cinc anteriors).

Altres vegades, en canvi, la combinació *excepte per* s'ha de substituir pel gerundi *exceptuant*, per la locució *amb l'excepció de* o per altres solucions. Exemples:

1) *La constitució d'aquest quadrant és repetitiva, comprenent una zona totalment coberta (**excepte per** certes clarianes) per un terreny amb fullaraca i abundància de boixos (*Buxus sempervirens*) → *La constitució d'aquest quadrant és repetitiva, comprenent una zona totalment coberta (**exceptuant-ne** certes clarianes) per un terreny amb fullaraca i abundància de boixos (*Buxus sempervirens*). O bé: ... *comprenent una zona totalment coberta (**amb l'excepció de** certes clarianes) per un terreny ...*: O bé, encara: ... **deixant a part** certes clarianes ...).**

¹ En el cas de *excepte*, es tracta d'un participi etimològic: del ll. *exceptus*, -a, -um, participi del v. *excipere* 'prendre de, exceptuar'. Cf. Josep Ruaix, *Català complet* / 2, Claret, Barcelona 2007, p. 239, nota 1.

² Cf. Lou Hevly, *Anglès fàcil*, Barcanova, Barcelona 2013, p. 72.

També trobem algun ús del conjunt *excepte per* que prové del conjunt anglès *save for* i que hem de considerar anàleg als anteriors: *By night fall, the area becomes almost pitch Black, save for a small light-bulb or a fire* → *Al vespre, la zona s'enfosqueix quasi completament, excepte per alguna bombeta petita o foguera.*

Naturalment, hi ha exemples catalans amb *excepte per* indiscutiblement correctes, sense cap influència de l'anglès, com ara el següent: ***Excepte per una causa justificada, ningú no ha d'instal·lar, retirar, traslladar, ocultar o modificar la senyalització d'una via sense el permís del seu titular.***

CONCLUSIÓ

Es podria afegir, en les gramàtiques i els diccionaris catalans, la locució prepositiva *excepte per*, corresponent a la construcció anglesa *except for*, com a alternativa d'altres construccions catalanes potser més tradicionals. ■

Ara que el català trontolla, fes-te de LENGUA NACIONAL i enforteix-lo!

La revista que t'ensenya a estimar el català

Llengua Nacional, una revista trimestral adreçada a tothom qui estima i valora el català.

- **Subscriptor** (Catalunya, Illes Balears, País Valencià, Estat espanyol): **30 € anuals**
- **Subscriptor** (L'Alguer, Andorra, Catalunya del Nord, altres països): **40 € anuals**
- **Soci numerari** (Catalunya, Illes Balears, País Valencià, Estat espanyol): **40 € anuals**
- **Soci numerari** (L'Alguer Andorra, Catalunya del Nord, altres països): **45 € anuals**
- **Soci protector** (arreu): **60 € anuals**

NOTA: Els socis fan possible l'edició de la revista i poden contribuir a la presa de decisions de l'Associació mitjançant les assemblees, a més de rebre informació de les nostres activitats.

**Subscriu-t'hi
o
associa-t'hi**

Nom i cognoms _____

Adreça _____ Codi postal _____

Població _____ Comarca _____

A/e _____ Telèfon _____

Professió _____ NIF _____ Data de naix. _____

IBAN _____ Signatura _____

Ingrés al compte de Llengua Nacional
(Caixa d'Enginyers):
ES24 3025 0005 8514 3327 9541

Les dades són confidencials i estan protegides per l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades (APDCAT). Podeu exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació o oposició mitjançant un escrit adreçat a info@llenguanacional.cat o trucant al 693 721 414.

Una forma verbal normativament desconsiderada (I)

Josep Ruaix i Vinyet

Des de l'any 1987¹ hem anat explicant que existeix una forma verbal que Pompeu Fabra va considerar inadmissible i, per tant, no inclogué en els seus paradigmes de conjugació, tot i que, essent la forma etimològica i havent-se conservat ben viva tant en la llengua oral com en l'escrita, s'hauria d'admetre normativament. Aquesta explicació la vam fer *in extenso* l'any 1994² i la deixàrem didàcticament estructurada en 1998 i en el 2007³. Es pot formular així:

En una sèrie de verbs de radical velaritzat —els terminats en *ure* (menys *viure* i compostos), en *dre* (incloent-hi *valer* o *valdre*), els verbs *estar* i *venir*, i parcialment el verb *ser*—, la primera persona del plural de l'imperatiu es pot fer igual que la persona homònima del present d'indicatiu —és a dir, sense posar entre el radical i la desinença del verb el fonema velar representat pel dígraf *gu*— o bé igual que la persona homònima del present de subjuntiu —és a dir, amb

l'esmentat fonema velar—. És més, la primera solució hauria de tenir la preferència.

Aquesta proposta ja ha estat recollida per diversos tractadistes i llibres d'estil⁴, però no per dues obres que, al nostre entendre, ho haurien d'haver fet: la *Gramàtica del català contemporani* (Barcelona 2008)⁵ i la GIEC⁶ (Barcelona 2016), ja que la primera és precisament una gramàtica descriptiva —i, per tant, hauria de descriure la realitat lingüística, prescindint de si és admesa per la normativa o no—, i la segona, si bé té una finalitat normativa, sol partir també de la descripció.

Per això oferim en aquest article⁷ la llista (no exhaustiva, però bastant àmplia) dels verbs afectats, acompanyats d'exemples d'ús literari o popular. I insistim que aquest ús és etimològic, tradicional, amb paral·lels en francès i en italià (i no, en canvi, en castellà)⁸, mentre

¹ Amb la publicació de la tercera edició del nostre manual *El català / 2*.

² En les nostres *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1*, p. 129-133.

³ Respectivament, en la primera i la segona edicions del nostre manual *Català complet / 2* (CC/2), p. 176-177.

⁴ Val a dir que ja havia parlat d'aquesta qüestió el gramàtic Albert Jané (article dins *Avui* del 9-4-1985). Ara bé, ell interpretava que les formes no velaritzades no corresponien a l'imperatiu sinó al present d'indicatiu i, així, admetia com a col·loquials les que no anaven seguides de pronom feble (exemple seu: *Encenem el foc i seiem una estona*) però considerava inadmissibles les que anaven seguides de pronom feble (*Encenem-lo i seiem-hi al voltant*). Semblantment, altres autors limiten la nostra proposta al nivell col·loquial, mentre que, ben mirat, hi ha sòlids arguments per a admetre tal formes, i fins i tot preferir-les, com hem dit, en tots els nivells de llenguatge.

⁵ Anecdòticament, podem recordar que el seu director, Joan Solà, ens va encarregar la correcció de les compaginades dels tres volums que constitueixen aquesta obra, encàrrec que vam complir. Doncs bé, després d'una reunió de treball, ell, algú altre i el qui signa vam anar a dinar junts. En arribar al restaurant, Solà va dir: «Seiem!», i el qui signa li va fer: «T'has fixat en el que acabes de dir? És una forma no normativa, però usada per tu mateix. Per tant, l'hauries d'incloure en la gramàtica.» Malauradament, com que aquesta ja estava muntada, no s'hi podien fer grans canvis, i per això la nostra observació no hi va tenir reflex.

⁶ És a dir, la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, obra de la qual el signant va corregir vint-i-cinc volums, entre ells el novè, «La flexió verbal», i deia als responsables (en data 22-10-2014): «A propòsit de la forma *beguem*, corresponent a la persona 4 [i que es troba a la p. 223 de la GIEC ja editada], jo ja fa temps que explico que s'haurien d'admetre, per raons de molt pes, una sèrie de formes no velaritzades», i els donava les referències bibliogràfiques adients. No sabem per què, aquest advertiment no es va reflectir en l'obra.

⁷ Per exigències del disseny de la revista, ens veiem obligats a repartir-lo en més d'un número.

⁸ Concretament, la forma de 1a pers. del pl. de l'imperatiu, el francès la pren del present d'indicatiu —p. e., en el v. *boire*, *buvons*, de (*nous*) *buvons*, i no pas del pres. de subj. (*que nous*) *buvions*—; l'italià la pren del pres. de subj., però coincidint amb el pres. d'ind. (p. e., en el v. *bere*, *beviamo*), i el cast. la pren del pres. de subj. (p. e. en el v. *beber*, *bebamos*) i no del pres. d'ind. (*bebemos*). Aquestes tres llengües no han fet la velarització dels radicals dels verbs que estudiem.

que les formes alternatives (les úniques admeses des de Fabra⁹ per la normativa oficial) són analògiques, sobrevingudes —concretament, a partir dels verbs *dir* i *dur*, en els quals sí que la forma velaritzada (*diguem*, *duguem*) és etimològica—. Com de costum, donem la referència bibliogràfica dels exemples de manera sumària, per no allargar-nos:

abstenir-se (vegeu *tenir*)

aprendre (vegeu *prendre*)

atendre

• *Jesucrist nos instrueix que atenam a l'exemple que ell nos ha donat e mostrat* (B. Oliver, *Excitatori...*, col·l. Els nostres clàssics [ENC], p. 174). Aquest exemple de principis del segle xv ens demostra que antigament el subjuntiu del v. *atendre* era sense velaritzar. Per això podem imaginar un exemple modern en imperatiu com el següent: **Atenem** bé els nostres clients; així tornaran.

atenir-se (vegeu *tenir*)

beure

• *La III manera de caure és per corporal conversació, quan la persona vol satisfer al cors per plaers de menjar, de beure, dient tot dia: «Mengam moltó», o «Si poria haver polles!»; o «Bevem vin vermell», o «Si podia haver vin blanc!»* (St. V. Ferrer, *Sermons*, ENC, vol. III, p. 18; exemple del s. xiv-xv que demostra que la forma no velaritzada és la tradicional).

• *Ara mengem i bevem com a germans!* (Verdaguer, OC, p. 1431).

• *La malvasia! Ja la tenim! Bevem! En tot l'Artaqui no n'hi ha de més pura* (Guimerà, OC 1, p. 938).

• *Tristany, bevem, doncs, ara?* (Maragall, OC 1, p. 170).

• —**Bevem**—digué l'altre. —**Bevem** i parlem—va contestar-li l'admirador ... (S. Rusiñol, OC 1, p. 244-245) / —*Vol veure qui beurà més?* —**Bevem** (*ib.*, p. 488).

• *Ala!, bevem!* (A. Ruiz i Pablo, *Del cor de la terra*, p. 185).

• *Porta el vi vell; arran de freu és dolça / la palma escassa. —Cobrim d'alga i molsa / cossos i mots, bevem!* (Foix, *Sol, i de dol*, MOLC, Antol., p. 63).

• *Au bevem!* (Sagarra, OC, vol. 16, ed. Garolera, p. 147) / *Bevem a la salut del rei d'Espanya!* (*ib.*, p. 148) / *I és clar! Però bevem una miqueta. / Senyor predicador, vaja un tragueta!* (*ib.*, p. 231).

• *Mengem i bevem que demà morirem* (*Dicc. cast.-cat.* d'Enciclopèdia C., s. v. *vida*).

• [...] *no ens malbaratem, doncs, aquest legítim orgull per culpa d'una designació confusionària com és el mot «cava», i bevem sempre xampany a honor de la pàtria nostra i en homenatge als xampanyers que han estat i són la glòria de Sant Sadurn d'Anoia* (J. Miracle, *Seguint la petja de P. Fabra*, p. 242).

• *Enlaire, companys, doncs, la vernatxa! / Bevem-la, a la salut de tots, / i puix que evoquem el vell llinatge / trobem-nos uns, galejant els mots* (P. Català i Roca, *Veus seculars*, p. 86).

• *La temible crisi ha trobat una manera de ser compartida amb entusiasme. «Bevem-nos una Recessió?» s'ha convertit en moda* (J. M. Espinàs, article dins *Avui*, 26-3-1993).

• *En Wolf alçà el got: —Bevem també per André Normil! Salvem els pintors!* (T. d'Arenys, *El quadern d'Agnès Solà*, p. 271).

• *Si ells no en volen [de cava català], bevem-ne nosaltres* (*Regió7*, 18-12-2004, p. 31).

• *Mengem i bevem* (sentit a dir sovint).

En canvi, en un doblatge televisiu vam sentir a dir «Beguem!», i va sonar-nos malament; i és que, com anem veient, en realitat es tracta d'una forma ultracorrecta, ja que la normativa fabriana en aquesta qüestió, com intentem demostrar, és deficient.

capténir-se (vegeu *tenir*)

cloure

• **Concloem**: *la qüestió tal ...* (d'un original).

compondre (vegeu *pondre*)

coure

• **Coem-lo** *aquí?* (Guimerà, OC 1, p. 554).

• *Agafem la carn i coem-la* (sentit a dir).

En canvi, trobem alguna versió bíblica de Gn 11,3 que diu: «Som-hi, fem maons i coquem-los al foc», que més aviat és un hiperpurisme; per contra, notem que la mateixa versió diu *som-hi*, no *siguem-hi*.

creure

• ... *però sí una ègloga que tal volta, creiem-ho així, ha donat ombra a les figures preclars [sic] de ...* (S. Rusiñol, OC 1, p. 158).

• *I, per últim, recordem-nos que «Déu ho és de vius i*

⁹ En les seves *Converses filològiques* (ed. a cura de S. Pey, Barcelona 1954), núm. 155, deia: «En l'imperatiu, la primera persona del plural és sempre igual a la primera persona del plural del subjuntiu: si diem *prenguem* en el subjuntiu, direm *prenguem* en l'imperatiu.» Vegeu també els núm. 140 (on posa l'exemple «*escriguem*»), 159 (on posa els ex. «*beguem-ne més*», «*prenguem-ne*», «*resolguem-ho*» i «*ajaguem-nos-hi*»), 161, 153 i 154 (on afegeix els ex. «*entenguem*», «*creguem*» i «*vinguem*»). És estrany que el Mestre, tan observador del francès, en aquest cas no tingués en compte la norma d'aquesta llengua, com també que no s'adonés de l'ús tradicional, popular i literari, en l'imperatiu, de les formes sense velaritzar i coincidents amb l'indicatiu, ús que en el seu temps persistia fortament (com persisteix avui), i que donés massa abast al canvi morfològic esdevingut per analogia durant l'Edat Mitjana en el subjuntiu (*cf. ib.*, núm. 162). Potser endut pel seu esperit d'ordre, va constrènyer la realitat, encotillant-la en una regla mecànica. En la seva gramàtica pòstuma (Barcelona 1956, *cf.* núm. 56) continuava amb la mateixa actitud.

no de morts». *Estimem-lo i creiem en ell a fi que ens pugui comunicar la vida veritable* (J. Castellet, *Semper reformanda*, p. 253).

descompondre (vegeu pondre)

deure

• *Preýcant sent Pere, alscuns començaren a moure qüestions sens profit algú. E sent Pere dix-los: «Lo temps és breu e **devem-nos** més recordar del juý de Déu que no de qüestions e, per tal, abans de totes coses, nos és ops que sapiam ço que havem a ffer per guanyar la vida perdurable»* (Arnau de Lieja, *Recull d'exemples...*, ENC, vol. II, p. 69; text de la primera meitat del s. XIV que demostra que la forma no velaritzada és la tradicional).

emprendre (vegeu prendre)

encendre

• **Encenem** les antorxes¹⁰ al vent / que rossegi la flama, / com el foc que s'encén / en el cor del qui ama (Eduard Junyent, *Poesia*, p. 98) / **Encenem** la flama viva / del gresol que s'apagà (*ib.*, p. 99).

• **Encenem-li** un ciri (J. M. Ballarín, *Francesco*, p. 129).

• **Encenem-lo?** (referint-se a un ciri, sentit a dir al rector d'una parròquia de Manresa, 23-4-1995).

• *Per tant, germans, ajuntem-nos a ell; pensem en el fervor de la seva vida, l'amor del seu cor, i **encenem-nos** així i cremem* (*Docs. d'Esgl.*, núm. 1053, febrer 2015, p. 121).

¹⁰ Nom admès pel *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB).

AVÍS

Hem de fer unes observacions sobre el nostre treball «Curiositat sintàctica» (*LLENGUA NACIONAL*, núm. 119, p. 26-32).

A. Per problemes en el procés de correcció, hi van aparèixer una sèrie d'errates de poca importància.

B. Sí que val la pena d'advertir dues errates: p. 28, nota 10, deia «Barcelona 1868» per «Barcelona 1968»; p. 31, 1ª col., 3ª línia, deia «*Jesús s'exclou*» per «*Simó s'exclou*».

C. A la p. 27, nota 7, per simplicitat val més suprimir-hi els exemples segon i cinquè.

D. A la p. 31, primera columna, com a primer (per ordre cronològic) dels «Altres exemples recollits a l'atzar», s'hi podria posar el següent: «*Consagrats com estam a l'enaltiment [...] de la nostra estimadíssima llengua catalana, si ara no trèyem cara per ella, [...] ens tendriem **nosaltres meteys** per traydors a la nostra santa causa [...]* (A. M. Alcover, «Questions de llengua y literatura catalana», dins *Bolletí del Diccionari...*, núm. 15, abril-oct. de 1903, p. 209).» I a la segona columna, després de l'exemple núm. 7, seria oportú d'afegir-hi el següent: «8. [Exemples d'obres normatives o paranormatives] *Lesió que una persona es causa **ella mateixa*** (*DIEC2*, s. v. *autolesió*) / *Capacitat que té un giny, com ara un míssil, un coet, etc., de propulsar-se **ell mateix*** (*ib.*, s. v. *autopropulsió*) / *Sistema de servei d'un establiment en què el client es proveeix **ell mateix*** (*ib.*, s. v. *autoservei*) / *Declarar judicialment que (una persona) és impedida de governar-se **ella mateixa**, per causa de malaltia o deficiència persistent ...* (*ib.*, s. v. *incapacitar*) / *Tractament psiquiàtric consistent a fer que el pacient redacti els seus problemes i així es deslliuri **ell mateix** dels complexos mentals* (*Dicc. enciclopèdic de medicina*, s. v. *autocatarsi*). Exemples bastant clars de neutralització entre S i CD.»

I aquests què fan pel català?

La primera taula rodona del cicle «Parlem-ne!» d'enquany va ser el 6 de juliol, aquesta vegada dins el marc del Pacte Nacional per la Llengua, amb la pregunta «I aquests què fan pel català?», que volia fer palesa la tasca d'iniciatives populars per a complementar, i a vegades suplir, la de les institucions.

Així, Jordi de Bofarull parlà de la iniciativa «Valls per la Llengua», impulsada per la Comissió de Llengua de l'Institut d'Estudis Vallencs, que amb tot just un any de vida ha aconseguit implicar 68 entitats d'àmbits diferents a incentivar l'ús del català, amb l'èxit del projecte Convit, en què particulars i entitats es comprometien a parlar, durant vint-i-un dies a partir de la simbòlica data de la diada de Sant Jordi, únicament en català.

Àngel Riosalido i Houria Taghlid, de l'Associació Cultural Lo Portal de Sudanell, ens donaren a conèixer el programa «Català per a la inclusió», creat també fa un any gràcies la marroquina Houria, la qual, en anar a viure al poble, demanà a l'esmentada associació que li fessin classes de català. En finalitzar el curs, han assistit a les classes un 90% d'alumnes no catalanoparlants de diferents procedències, a més dels qui ja vivien a Sudanell i no havien parlat mai en català.

És tot un exemple de voluntat dels nouvinguts d'integrar-se que ens hauria de fer pensar si la culpa que la llengua no prosperi és seva o nostra, dels nadius.

Per la part institucional, el secretari de Política Lingüística, Francesc Xavier Vila, explicà les funcions de la Secretaria, dins el Departament de Cultura de la Generalitat, i detallà l'escàs pressupost de què disposa i les dificultats econòmiques per a fer a tot allò que caldria fer. Ressaltà que, partint de la base que no som un estat sobirà i no podem decidir sobre el que voldríem decidir, el Departament treballa amb una sèrie de condicionaments en què inverteix molts esforços, temps i diners a fi de contrarestar els principals usos lingüístic que es fan a Catalunya, que són en castellà.

En aquesta interessant taula rodona es va demostrar novament que, on no arriben «aquests de dalt» hi poden arribar «aquests de baix», la gent del carrer, i que, si actuen plegats, la nostra llengua encara es podrà salvar.

Podeu visualitzar l'activitat en el nostre canal de YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=91dUa3DufwM>.

Jordi de Bofarull, Valls per la Llengua

Àngel Riosalido i Houria Taghlid, Lo Portal de Sudanell

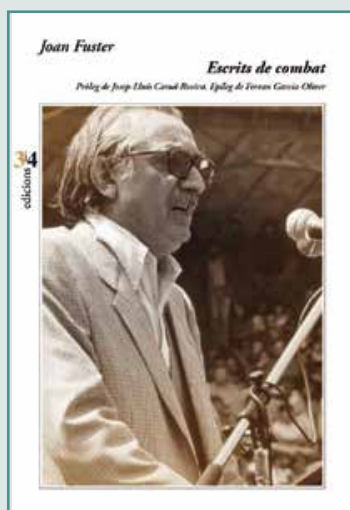

Francesc Xavier Vila, Política Lingüística

Màriam Serrà, Llengua Nacional

Escrits de combat

JOAN FUSTER
Edicions 3i4
València 2020
202 pàgines

Qui no hagi llegit Fuster tindrà en aquest llibre un tastet variat dels seus escrits més combatius, amb l'encertat títol *Escrits de combat*, malgrat que «en realitat, tota l'obra de Joan Fuster i Ortells són escrits de combat, fins i tot els que no ho semblen o aparenten ser més inofensius», segons adverteix en el pròleg Josep-Lluís Carod Rovira. I qui conegui l'obra fusteriana gaudirà de la relectura d'uns textos que, dissortadament, una setantena d'anys més tard, encara continuen en vigor. El recull comprèn els següents títols:

- *Qüestió de noms* (1962), que analitza tots els prejudicis envers la paraula *català*, com a gentilici i, sobretot, per a referir-se a la llengua comuna: «Abans [del regnat de Ferran el Catòlic], la diferència de noms [“catalans”, “valencians” i “mallorquins”] no afectava la unitat del poble catalanoparlant.»

- *El blau en la senyera* (1977, amb l'epíleg per a la tercera edició, de 1978), on destaquem la rèplica de Fuster als qui volen enfrontar catalans i valencians, i valencians entre ells mateixos: «Que, sense blau, la “bandera valenciana” és igual que la “bandera catalana”? No: no és que siga igual; és la mateixa. Com és el mateix l'idioma [...]»

- *Ara o mai* (1981), que ofereix unes contundents reflexions sobre el problema de la substitució del català pel castellà: «En les moltes “pedres de toc” que tenim a l'abast, n'hi ha una que és essencial: la nostra pròpia “dimissió” lingüística.» I un grapat de no menys contundents solucions: «La solució, si n'hi ha, és el retorn al monolingüisme. Les propostes oficials de “bilingüisme” són, i sempre seran, una trampa parada contra el català.»

- *País Valencià, per què?* (1982), on Fuster explica i defensa la denominació «País Valencià», contra les denominacions «reino» o «rechió» o «Levante». I, talment un visionari del que s'esdevindria amb els anys, ja es plany en l'epíleg: «Acabat de redactar aquest paper [...], les previsions apunten cap a fórmules anodines, incolores i insatisfactòries per a tots, com ara Comunitat Autònoma Valenciana [...]»

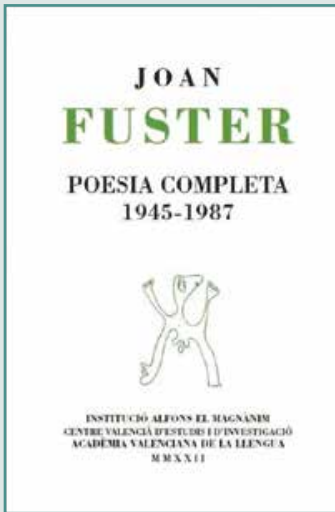
- *Cultura nacional i cultures regionals als Països Catalans* (1983), que presenta la diferència entre «regionalitzar» i «nacionalitzar» la cultura (llengua, literatura, pintura...). Llegim en la tercera de les «Conclusions»: «Encara que no m'agradi parlar de “pàtries”, podem dir que, per a nosaltres, la nostra pàtria és la nostra llengua.»

Clou el recull l'epíleg de Ferran Garcia-Oliver *Una nació possible*.

Un valor afegit és el goig de gaudir de la bona literatura, rica en sinònims i mots genuïns, amb frases ben estructurades i puntuades; la literatura que feien Joan Fuster i els seus coetanis; la que publicaven les editorials fins fa ben bé una vintena d'anys, amb la correcta diferenciació entre *per* i *per a* davant d'infinitiu, amb els guionets i els accents diacrítics que facilitaven la lectura, als quals hem hagut de renunciar, tant si ens convenia la nova normativa com si no, els qui publiquem.■

MÀRIAM SERRÀ

Joan Fuster. Poesia completa (1945-1987)

JOAN FUSTER, SALVADOR Ortells
(Ed.)
Institució Alfons el Magnànim
/ Acadèmia Valenciana de la
Llengua
València 2022
328 pàgines

dupte, però també molt solvent. És cert que alguns dels seus versos necessiten un retoc aquí i allà, però hi ha molta màgia per descobrir.

Fuster, en *Diccionari per a ociosos* (1962), afirmava, en un evident exercici d'autocrítica que la ment dels escèptics —i es refereix, evidentment, a ell mateix—, «és incompatible amb la poesia lírica [...]. Si l'escèptic intenta fer versos, li sortiran pedestres i àcids». Tanmateix, no va deixar mai d'escriure versos, si bé la seua vocació cívica, les obligacions econòmiques i el descrèdit de les figures líriques valencianes del moment, adscrites al franquisme, feren que sotmetés la seua poesia a autocensura.

L'encomiable formació de Joan Fuster es fa palesa en la gran diversitat de formes que prenen els seus poemes, de la poesia pura en el seu primer volum (*Sobre Narcís*, 1948) a la prosa poètica bevent del món *slam* de poemes com *Profanació de Hegel*, inclòs en un volum, *Poemes per fer* (1984), que va publicar de semiclandestinament.

Joan Fuster mostra molt bé la seua profunda formació literària i intel·lectual en el gresol d'estils i temes. També hi ha l'ocasional *divertimento* d'imitació de la literatura medieval; per exemple, en el poema que escrigué en una carta al seu amic Albert Manent en ocasió de la visita de Carles Riba a València, escrit tot en *noves rimades*, imitant els versos de l'*Espill* de Jaume Roig.

Així, Salvador Ortells recupera Fuster dels papers apòcrifs i l'eleva a un volum digníssim de 368 pàgines, completat per un breu comentari general de l'obra de l'autor, i els pròlegs escrits per l'autor mateix en la seua obra, en què podem analitzar, en veu pròpia, els motius del llarg silenci al qual s'ha sotmés la seua poesia, silenci que finalment ara es trenca.

MARC SALOMÓN UROZ

Punts de venda

Lluenga
Nacional

→ per internet **iQUIOSC.cat**
www.iquiosc.cat/llengua-nacional

Cooperativa Abacus
<http://abacus.coop>

Alibri Llibreria

C. de Balmes, 26
08007 Barcelona
<http://www.alibri.es>

Bonpreu Esclat

Girona, Malla, Olot, Sabadell,
Sant Cugat i Terrassa
www.bonpreuesclat.cat

La llibreria

7, plaça Joan Payrà
66000 Perpinyà
www.llibriercatalana.cat/ca/

La Ciutat Invisible

C. Riera d'Escuder, 38, baixos
08028 Barcelona
<http://www.invisible.coop>

Papereria Llibreria Papi

C. de la Llibertat, 18
08800 Vilanova i la Geltrú
<https://papereria-llibreria-papi2.webnode.es/>

Llibreria Claret

C. de Roger de Llúria, 5
08010 Barcelona
www.claret.cat

Llibreria Documenta

C. de Pau Claris, 144
08009 Barcelona
documenta-bcn.com

Llibreria Calders

Ptge. de Pere Calders, 9
08015 Barcelona
www.facebook.com/lacalders

Llibreria La Ploma

C. de Sicília, 332
08025 Barcelona
www.laploma.org/cat

Llibreria Fan Set

C. de Sant Ferran, 12
46001 València
www.octubre.cat/llibreria_fanset.php

Llibreria Drac Màgic

C. de Jeroni Antich, 1
07003 Palma
www.llibrieadracmagic.net

Llibreria Sauret

C. del Carme, 14
25300 Tàrrrega
www.llibrieriesauret.es

Llibreria Les Voltes

Pl. del Vi, 2
17004 Girona
www.lesvoltes.cat/

Llibreria Gaudí

C. de la Galera, 12
43201 Reus
llibrgaudi.wordpress.com

Saltamartí Llibres

C. del Canonge Baranera, 78
08911 Badalona
www.saltamarti.cat

Llibreria Universitat

C. del General Güell, 8
25200 Cervera
editor.comerclocal.cat
free/llibreria17/llibreria-universitat

Llibreria Quart Creixent

C. d'en Rubí, 5
07002 Palma
www.quartcreixent.cat

Quiosc Santa Anna

Pl. Santa Anna, s/n
08301 Mataró
www.facebook.com/quiosc.santa.anna

